

વસંતતિલકા.

તસ્માદનાથનિધનં વ્યસનોરુત્તીમં, જન્મારદોષદૃઢનેમ્યતિરાગતુંબં ।

દ્યોરં સ્વકર્મપવનેરિતલોકચક્રં, ત્રામ્યત્યનારતમિદં કિમિદેશ્વરેણ ૩૭

ટીકા—તેઓ જેનો આદિકે અંત નથી, જે હુઃસ્વવને ઘણું ત્રયંકર છે, જેમાં અનેક જન્મ રૂપ આરાધે, દોષરૂપ દૃઢ ચક્રધારા (પાટો) છે અને અતિ રાગરૂપી જેમાં તુંબ (કુંડી) છે એવું દ્યોર સંસાર ચક્ર સ્વકર્મરૂપ પવનનો પ્રેરણાથી હમેશા ફર્યા કરે છે, તો તેમાં શ્વરનો શો જરૂર છે ? ॥ ૩૭ ॥

॥ इति श्री हरिजनङ्गमुरिकृतो लोकतत्त्वनिर्णयः संपूर्णः ॥

टीका—सर्व पृथिवीज, समुद्रो, पर्वतो अने स्वर्ग तथा सिंहालय सहित अंतरीक्ष ए सर्व लोक शाश्वत अने अकृत्रिम (स्वभाविक) वे. एनाथी जे बाहेर वे, ते वधुं अलौकिक वे. अर्थात् अलोक वे. ॥३४॥

आर्या.

प्रकृतीश्वरौ विधानं काव्यः सृष्टिर्विधिश्च देवं च ।

इतिनामधनो लोकः स्वकर्मतः संसरत्यवशः ॥३५॥

टीका—प्रकृति, पुरुष, विधान, काव्य, सृष्टि, विधि, अने देव—एवा जुदा जुदा नामथी कर्मने जलखतो प्राणीसमुह पोतानाज कर्मथी परवश अहने संसारमां नम्या करे वे. ३५

कर्मानुज्ञावनिर्मितनैकाकृतिजोवजातिगहनस्य ।

लोकस्यास्य न पर्यवसानं नैवादिज्ञावश्य ॥ ३६ ॥

टीका—कर्मना प्रज्ञावशी निर्माण अयेवी अनेक आकृतिवालो जोवायोनिजवडे गहन एवा आ लोकनो कदिपण अंत नथो तेम आदिज्ञाव (आरंभ) पण नथो. ॥३६॥

ટીકા—ગુણ, વૃદ્ધિ અને હાનિવેડે વિચિત્ર એવા કોઈ જગત કર્તાથી આ લોક ક્યારે પણ થયો નથી. એમ ત્રણે લોકના સંબંધમાં સર્વ બાબતને માટે સર્વદ્ર પુરુષો કહે છે. ॥૩૩॥

અપ્રાચક્રમનીશં ય્યોતિશ્ચક્રં ન જીવચક્રં ચ ।

નિત્યં પુનંતિ લોકેકાનુન્નાવકર્માનુન્નાવાન્યામ્ ॥૩૪॥

ટીકા—ઇશ્વર વગર કાલચક્ર, ય્યોતિષ્ચક્ર અને જીવચક્ર હમેશા લોક સ્વનાવથી અને કર્મના અનુન્નાવ (પ્રન્નાવ)થી જ પ્રવર્ત્યા કરે છે. ॥૩૪॥

ચંદ્રાદિત્યસમુદ્ગાસ્ત્રિધૃષિ લોકેષુ નાતિવર્તંતે ।

પ્રકૃતિપમાણમાત્મા યમિત્યુવાચોત્તમજ્ઞાનમ્ ॥૩૫॥

ટીકા—“આ ત્રણે લોકમાં ચંદ્ર, સૂર્ય અને સમુદ્ર વિગેરે મર્યાદાનું જહંઘન કરતાં નથી અને આ આત્મા કર્મપ્રકૃતિ પ્રમાણ છે” એમ उत्तમ જ્ઞાન જણાવો આપે છે. ॥૩૫॥

નપજાતિન્નેદઃ

સર્વાઃ પૃથિવ્યશ્ચ સમુદ્રદૌલાઃ, સર્વર્ગાસિદ્ધાલ્પમંતરીક્ષમ્ ।

અપ્રકૃત્તિમઃ શાશ્વત એષ લોકઃ અતો બહિર્થત્તદલૌકિકં તુ ॥૩૬॥

टीका-ज्ञान चारित्र्य विगरे गुणोष्ठी सिद्ध थयेवा, शाश्वत स्थितिवाला, शरीर इंजीन
अने कर्मष्ठी रहित अने निरुपद्रवो एवा घणा जोवो सिद्धिमां (मोक्षस्थानके) वे, तेजना
कोइ प्रभु (स्वामी) नष्ठी. ॥१८॥

कर्मजनितं प्रभुत्वं संसारे द्वैततश्च तद्विनिर्जम् ।

प्रभुरेकरतनुरहितः कर्ता च न विद्यते लोके ॥१९॥

टीका-कर्मष्ठी उत्पन्न थयेवुं प्रभुपणुं आ संसारमां द्वैतष्ठी जुडं जुडंज होय वे, तेष्ठी
आलोकमां शरीर रहित, अने कर्ता एवो एक प्रभु विद्यमानज नष्ठी ॥१९॥

अवगाहाकृतिरूपैः स्थैर्यन्नावेन शाश्वते लोके ।

कृतकत्वमनित्यत्वं मेवादीनां न संभवति ॥२०॥

टीका-अवगाहन, आकृति अने रूपष्ठी तेमज स्थिरपणाष्ठी-शाश्वत एवा लोकमां र
हेला मेरु विगरे पर्वतोने कृत्रिम (बनावट)पणुं अने अनित्यपणुं संभवतुं नष्ठी. ॥२०॥

गणवृद्धिहानिचिन्नात् कचिन्महीकृतो न लोकश्च ।

इति सर्वमिदं प्राहुः त्रिष्वपि लोकेषु सर्वविदः ॥२१॥

परस्पर विरुद्ध वे तेमज विष्यु अने दिव मतना विचार जेवा युक्ति हीन वे तेथी नव्यज
नोए ते बोडी देवा योग्य वे. ॥२५॥

मुक्तो वा ऽमुक्तो वास्ति तत्र मूर्तोऽथवा जगत्कर्ता ।

सदसद्वापि करोति हि न युज्यते सर्वथा करणम् ॥२६॥

टीका-तेथी जगतनो कर्ता मुक्त, होय वा अमुक्त होय अथवा मूर्तिमान् होय के अमूर्ति
होय अने ते सारुं जगत रचे के नगरुं रचे पण सर्व रीते तेनुं करवापहुंज घटतुं नथी. २६.

मुक्तो न करोति जगद्व कर्मणा बध्यते वीतरागः ।

रागादि युतः स तनुर्निबध्यते कर्मणावश्यम् ॥२७॥

टीका-जे मुक्त होय ते जगतने करता नथी अने वीतराग होय ते कर्मथी बंधाता न
थी. जे रागादि सहित अने शरीर धारी होय ते अवश्य कर्मबन्धे बंधाय वे. ॥ २७ ॥

ज्ञानचारित्र्यादिगुणैः संसिद्धाः शाश्वताः दैवाः ।

सिद्धौ तनुकरणकर्मरहिता बहवस्तेषां प्रचुर्नास्ति ॥२८॥

जगतः प्रागुत्पत्तिरिति कर्तुर्विग्रहात् कथं तद्वत् ।

अधुना न न्वति तस्यैव विग्रहात्संन्वत्तस्य ॥२३॥

टीका—जो पुर्वे कर्त्ता जे इश्वर तेना विग्रह (देह) मांथो जगतनी उत्पत्ति अइ होय तो तेवीज रीते हमणा ते इश्वर विग्रह (देह) मांथो नचा जगतनी उत्पत्ति केम नथी अती ?

विविधासु यथा योनिषु सत्त्वानां सांप्रतं समुत्पत्तिः ।

नित्यं तथैव सिद्धाः प्राहुर्लोकस्थिति विधिज्ञाः ॥२४॥

टीका—जेवी रीते ह्याव विविध योनिजमां प्राणीजनी उत्पत्ति जोवामां आवे ठे, तेवी ज रीते ते हमेसां यथा करे ठे, आ प्रमाणे लोक स्थितिनो विधिने जाणनारा सिद्ध पुरुषो कहे ठे तेज सत्य ठे. ॥२४॥

एवं विचार्यमाणाः सृष्टिविशेषाः परस्परविरुद्धाः ।

हरिहरविचारतुल्या युक्तिविहीनाः परित्याज्याः ॥२५॥

टीका—उपर प्रमाणे सृष्टिकर्त्ता विषे जे जे विचारो जुदा जुदा मतवाला बतावे ठे ते

टीका-जेम कुंजार घडा विगेरेने वारंवार वनावी तेने पावा फोडी नाखे तेवो रीते इ
श्वर प्राणीजमां व्यापक होइ तेमने वनावी पावा वारंवार नादा करे वे तेथी ते इश्वर केवो
निर्दय कहेवाय ? ॥७०॥

नवसंनवदुःखकरं निःकारणवैरिणं सदा जगतः ।

करुतं ब्रजेच्चरणं सूरिः श्रेयार्थमतिपापं ॥ ७१ ॥

टीका-जे इश्वर प्राणीजने संसारमां संनवित एवा जन्म जरा विगेरे दुःखोना आप
नार अने निरंतर आ जगतना अकारण वैरी वे तेवा अति पापी इश्वरने दारणे कयो विदा
न माणस कल्याणने माटे जाय ? अर्थात् कोइ न जाय. ॥७१॥

स्वकृतं जगत् कृपयतः तस्य न बंधोऽस्ति बुद्धि रन्येषाम् ।

किं न नवति पुत्रवधे बंधः पितुरन्यचित्तस्य ॥ ७२ ॥

टीका-कोइ एम माने वे के, पोतानां करेलां जगतने कय करतां इश्वरने कोइ जातनो
बंध (दोष) नथो. पण विचारो के, कोइ जम हृदयवालो पिता पोताना पुत्रनो वध करे तो
हुं तेने बंध (दोष) न लागे ? ॥७२॥

टीका—जो इश्वरमां सुख दुःख आपवानुं सरसुं सामर्थ्यं होय तो तेणे सर्व लोकने धनवान् केम न कर्मा ? अने जन्म, जरा तथा मृत्युना मार्गे सर्वने बहु दुःखी केम कर्मा ? अर्थात् जन्म जरा मृत्युवडे दुःखी केम कर्मा. ॥१७॥

यदितेन कृतो लोको नूयोऽपि किमस्य संहयः क्रियते ।

जल्पादितः किमर्थं यदि संह्रेपणीय एवास्मौ ॥ १८ ॥

टीका—कदि जो ते इश्वरे आ लोकने सज्यो तो पबो फरीवार तेनो क्य झा माटे करे डे ? जो तेनो क्यज करवो हतो तो तेने जल्पन झा माटे कर्मा ? ॥१८॥

कः संहिप्सेन गुणः को वा सुष्ठेन तस्य लोकेन ।

को वा जन्मादि कृतं दुःखं संप्रापितैः सर्वैः ॥ १९ ॥

टीका—ते लोकनो संह्रेप (क्य) करवाथी अप्रवा तेने सजवाथी तेमज प्राणीजने जन्म जरा विभरेना दुःख पमानवाथी इश्वरने शो फायदो डे ? ॥१९॥

नूतानुगतशरीरः कुंन्नाद्यं कुंन्नकृद्यथा कृत्वा ।

असकृत् जिनति तद्वत् कर्ता नूतानि निखंशः ॥ २० ॥

अन्युपगम्येदानीं जगतः सृष्टिर्वदामहे नास्ति ।

पुरुषार्थैः कृतकृत्यो न करोत्याप्तो जगत् कलुषम् ॥ १५ ॥

टीका—जपर प्रमाणे सिद्ध करोने अमे हवे जगतनी उत्पत्तिज नथी अर्थात् आ जगत् कोइए रचेवज नथी एम कहीए वोए. पुरुषार्थार्थी कर्तार्थ भयेव आप पुरुष आवा मदीन जगतने उत्पन्न करेज नहीं. ॥१५॥

अप्रकार.प्रेतार्थैः करतरुय कृतः सुरादिभिः किंवा ।
संयोजिता यदेते सुखदुःखान्यामहेतुन्याम् ॥ १६ ॥

टीका—वली परलोक गयेवा प्रेत विगेरेए ते इश्वरना हुं अपकार कर्णो वे अने देवता जए ते इश्वरनो हो जपकार कर्णो वे ? के तेणे तेजने कांइपण हेतु वगर सुख दुःखनी साथे जोभी दीधा. ॥१६॥

तुल्ये सति सामर्थ्ये किं न कृतो वित्तसंयुतो लोकः ।
येन कृतो बहुदुःखो जन्मजरामत्पुण्यं लोकः ॥ १७ ॥

टीका—ज्यारे शरीरनो अन्नाव सिद्ध आयो त्यारे तेने आश्रय करो रहेया बुद्धि, अने म
नना जेदोनो संज्ञव नथो, तेनो असंज्ञव अवाधो इहापोहनो अन्नाव सिद्ध आय वे अने ते
धो सर्व प्रकारना संज्ञवनो अन्नाव सावीत आय वे. ॥१२॥

तदन्नावेऽस्ति न चिंता चिंतान्नावे क्रियागुणो नारित ।

कर्तृत्वमनुपपन्नं क्रियागुणानामसंज्ञवतः ॥ १३ ॥

टीका—ज्यारे कोइ प्रकारना संज्ञवनोज अन्नाव आय त्यारे पढो चिंता संज्ञवती नथो,
चिंतानो अन्नाव होवाधो क्रिया गुण होतो नथो अने क्रिया गुणोना असंज्ञवधो जगतनुं
कर्त्तापणुं संज्ञवतुं नथो. ॥१३॥

तेन कृतं यद्विच जगत् स कृतः केनाकृतोऽप्यबुद्धिर्वः ।

विज्ञेयः सत्येवं ज्ञवप्रपंचोऽपि तद्वदिह ॥ १४ ॥

टीका—जो ते इश्वरे आ जगत रच्युं होय तो ते इश्वरने कोणे कर्पो ? इश्वरने कोइए
कर्पो नथो एअ जो केहेहो तो ते तमारी अबुद्धि वे केमके पढो जेम ते इश्वर तेम आ स
स्मरनो प्रपंच पण कोइना कर्पो विनानो तमारे मानो देवो परमेश्वर. ॥१४॥

तत्र व्यक्तमङ्गिणात् अव्यक्ताद्भूतविव्यति कदाचित् ।

सोमादीनां तनुसंज्ञवोऽस्ति यदि नास्ति नूतानि ॥ १० ॥

टीका-कङ्कि अङ्गिणं (कांडपण जातिधर्मादि चिन्ह वगरना) एवा अव्यक्तमांथी जो व्यक्त (प्रत्यक्ष जणातुं नूतकार्य) नृत्पन्न अक्षो तो सोम (चंड) विगेरने शरीर धर्मनो संज्ञव वे पण जो नहोय तो पढी पंचनूतोनो पण संज्ञव नथी. ॥१०॥

असति महानूतगणे तेषामेव तनुसंज्ञवो नास्ति ।

पशुपतिदिनपतिवत्सोमंनृपितामहहरीणाम् ॥ ११ ॥

टीका-अने ज्यारे पंच महानूतोनो गुणनो असंज्ञव वे त्यारे पढी पशुपति अने दिनपतिने देह विनाना मानवामां आवता होय तो तेनो जेम चंड, अंड (इंडु) ब्रह्मा अने विष्णुना शरीरनो पण संज्ञव नहीं आय. ॥११॥

बुद्धिमनो ज्ञेयानां देहान्नावे च संज्ञवो नास्ति ।

देहापोहान्नावस्तदन्नावे संज्ञवान्नावः ॥ १२ ॥

टीका--जे स्ववक्त्राश्री अमूर्त अथवा मूर्त स्ववक्त्रावाळा पदार्थो वे ते सर्वाने सर्वोत्तम आदेश करनारा महान् पुरुषोए प्रगट पळे बतवी दीधा वे. ॥७॥

ड्व्यं रूप्यं रूपिच यदिहास्ति हि तत्स्ववक्त्राणं सर्वं ।

तद्वक्त्राणं न यस्य तु तदंश्यापुत्रवद् ग्राह्यम् ॥ ८ ॥

टीका--आ जगतमां जे निरुपण थड शके तेवां अरुपी ड्व्य वे अने जे रूपी ड्व्य वे ते सर्व स्ववक्त्राण कहेवाय वे. तेवुं वक्त्रा जेवुं नहोय तेने वंश्यापुत्रनी जेम असद्भाववावुं जाणी वेवुं. ॥ ८ ॥

यद्युत्पत्तिर्न न्वति तुरगविषाणस्य खरविषाणाभ्यात् ।
उत्पत्तिरनूतेभ्यो ध्रुवं तथा नास्ति नूतानाम् ॥ ९ ॥

टीका--जेम गधेडाना शींगफाना अभ्रन्नागमांश्री अश्वना शींगफानी उत्पत्ति न होय तेम पंचनतोनी उत्पत्ति अनूत (चेतन) श्री होय नही ए निश्चयश्री जाणवुं. ॥९॥

કાશ્યપદક્ષાદીના યદ્વિન્નિપ્રાપ્તેણ જાયતે લોકઃ ।

લોકાન્નાવે તેષા મસ્તિત્વં સંસ્થિતં કુન્ન ॥ ૫ ॥

ટીકા—કાશ્યપ અને ઢક્ષ પ્રજાપતિ વિગેરના મત પ્રમાણે આ લોક જન્મન થાય હે, તે હું જો માનીં છું તો પ્રથમ જ્યારે લોકનો અન્નાવ હતો ત્યારે તેજનું અસ્તિપણું (હોવાપણું) કયા રહેલું હતું ? અર્થાત્ લોકવગર તેજ કયા રહેતા હતા ? ॥૫॥

સર્વં ધરાવરાણં યાતિ વિનાશં યદ્વા તદ્વા લોકઃ ।

કિં નવતિ બુધિરવ્યક્ત માહિતં તસ્ય કિં રૂપમ્ ॥ ૬ ॥

ટીકા—જ્યારે આ પૃથ્વી આકાશ વિગેરે સર્વ વિનાશ પામે હે ત્યારે આ લોકનું શું થાય હે, ? બુદ્ધિ ચૈતન્ય કયાં ચાલ્યું જાય હે ? અને જે અવ્યક્ત (બ્રહ્મચૈતન્ય) રહેલ હે તે કેવે રૂપે રહે હે ? ॥૬॥

યદ્વમૂર્તે મૂર્તે વા સ્વલક્ષ્ણં વિચ્યતે સ્વલક્ષ્ણતઃ ।

તદ્ વ્યક્તં નિર્દિષ્ટં સર્વં સર્વોત્તમાદેશૌઃ ॥૭॥

यदसत्तस्योत्पत्तिस्त्रिष्वपि कावेषु निश्चितं नास्ति ।

स्वरश्रृंगमुदाहरणं तस्मात्स्वानाविको लोकोः ॥ ३ ॥

टीका—जे असत् हे तेनी उत्पत्ति त्रणे काळ होती नथी एवो निश्चय धाय हे, ते न
पर गधेनाना शींगनानुं दृष्टांत अपाय हे. जेम गधेनाने शींगना त्रण कावे होता नथी तेम
असत् जगतनी उत्पत्ति त्रणे काळ होती नथी. आथी एवो सिद्धांत धाय हे के आ जगत्
स्वानाविक हे. ॥ ३ ॥

मूर्तामूर्ते इव सर्वं न विनाशमेति नान्यत्वम् ।

यदेत्येतत्प्रायः पर्यायविनाशि जैनानाम् ॥ ४ ॥

टीका—मूर्त्त अने अमूर्त्त एवा जे सर्वे इव्यो हे, ते नाश पामतां नथी तेम अन्यपणे
परिणामी जतां नथी' एटले अमूर्त्त होय ते मूर्त्त झतुं नथी अने मूर्त्त होय ते अमूर्त्त कदिप
ण थतुं नथी, ते मूर्त्तामूर्त्त इव्यने जैन मतवाळाज प्राये करीने पर्याय विनाशी जाणे हे. ४.

हवे स्वपङ्क्तुं स्थापन करे ठे.

आर्या,

तेषामेवानिर्ज्ञातमसदृशं सृष्टिवादिनामिष्टम् ।

एतद्युक्तिविरुद्धं यथा तथा संप्रवक्ष्यामि ॥ १ ॥

टीका-उपर प्रमाणे सृष्टिवादीजना पङ्क्ते इष्ट एवं कथन बताव्युं पण ते बराबर जा एया वगरनुं अने अवटतुं ठे हवे ते जेवी रीते युक्ति विरुद्धे तेवी रीते कही बतावीश. १.

सदसज्जाडुत्पत्तिः पूर्वस्मात्कारणात्सतो नास्ति ।

असतो नास्ति कर्ता सदसद्गुणां संवात्नावात् ॥ २ ॥

टीका-सत्तेने असत् एवा आ जगतनी उत्पत्ति सत् के असत् कारणथी मानोए तो पूर्वतुं कारण जे सत् तेथी संज्ञवती नथी अने असत्तनो तो कर्ताज होतो नथी तेथी सत् के असत् वने वडे तेना संज्ञवतो अज्ञावठे. ॥ २ ॥

टीका—तपस्या ए विचित्र यातनात् (पीनात्) वे, संयम ए जोगनी वंचनात् वे अने
अग्निहोत्रादिक कर्म ते बालक्रीडा जेवां लागे वे. ॥३॥

अनेक वादी आ प्रमाणे केहे वे.

कारणानि विचित्रानि, कार्याणि च यतः पृथक् ।

तरुमात्रिवपि काष्ठेषु, नैव कर्मास्ति निश्चयः ॥ ४ ॥

टीका—कारणो जुदा जुदा वे अने कार्यो तेनाथो जुदा जुदा बने वे अर्थात् कारण
सदृश कार्य वनता नथो तेथो तसे काले कर्म नथो एवो निश्चय आय वे. ॥ ४ ॥

इति पूर्वपक्ष निश्चयः

एतावानेव लोकोऽयं, यावानिन्द्रियगोचरः ।

नष्टे वृक्षपदं ह्येतद्यद्वदंति बहुश्रुताः ॥ ૨ ॥

ટીકા—હે નસ્ટ! જેટલો ઇન્દ્રિયગોચર પ્રાય છે તટલોજ લોક છે, તે બાવતમાં બીજાન કહે છે તે સોટું છે. જો આ બહુશ્રુતો કહે છે કે, આ વરુના પગલાં છે. પણ તું જાણે છે કે તે વરુના પગલાં નથી હતો પ્રાપ્ત પામેલા છે. ॥ ૨ ॥

तपांसि यातना श्वित्राः, संयमो न्नोगबंधनाः ।

अग्निहोत्रादिकं कर्म, बालकीमेव क्षप्यते ॥ ૩ ॥

૩ નાસ્તિક વાદી કોઈ પુરુષે એક સ્ત્રીને બીજાઓ ઉપર પ્રતિતી ઉઠામી લેવા માટે રાત્રે કાદવમાં પોતે આંગળા પાડયા. સવારે તે દુઃકોકતથી અજાણ્યા લોકો તે જોઈને કલ્પના કરી કહેવા લાગ્યા કે અહીં રાત્રે વરુ આવી ગયેલું જણાય છે. આવી લોકવાર્તા સંમળાવીને તે પુરુષે પેલી સ્ત્રીનો લોકો પરથી વિશ્વાસ ઉઠાડી દીધો અને પોતાના નાસ્તિકતાવાળા વચનો જેવાં કે આ દેશાય છે તેટલોજ લોક છે ફરયાદિની ઉપર પ્રતિતી બેસાડી

નૂતવાદીન આ પ્રમાણે કહે છે.

ગદ્યમ્.

પૃથિવ્યપરતેજાવાયુરિતિ તત્વાનિ તત્સમુદાયે શરીરેન્દ્રિય વિષયસંજ્ઞા
મદશક્તિવચ્ચૈતન્યં જલબુદ્બુદવજીવાઃ ચૈતન્યવિદ્વિષ્ટઃ કાયઃ પુરુષ ઇતિ ।
ટીકા—પૃથ્વી, જલ, તેજ અને વાયુ, એ તત્ત્વો છે અને તે તત્ત્વના સમુદાયની શરીર,
ઇન્દ્રિયો, અને વિષય, એવી સંજ્ઞા પામેલી છે, તેમાં જે ચૈતન્ય છે, તે મદિરામાં મદશક્તિની
જેમ નરપત્ર ધ્યાય છે. સર્વ જીવો જલના પરપોટાની જેવા છે અને તેવા ચૈતન્ય વિદ્વિષ્ટ કા
યાવાલો પુરુષ છે. ॥૩૫॥

અનુષ્ટુપ્.

ત્રૌતિકાનિ શરીરાણિ, વિષયાઃ કરણાનિ ચ ।

તથાપિ મંદૈરન્યસ્ય, કર્તૃત્વમુપદિશ્યતે ॥ ૧ ॥

ટીકા—સર્વ શરીરો, વિષયો, અને ઇન્દ્રીય પુર્વોક્ત મહાનૂતના બનેલા છે તથાપિ મંદ પુ
રુષો તેનો કર્તા બીજો છે એમ કહે છે. ॥૧॥

परिणाम वादी आ प्रमाणे केहे ठे.

आर्या.

प्रतिसम्यं परिणामः, प्रत्यात्मगतश्च सर्वज्ञावानाम् ।

संनवति नेह्यापि, स्वेहा क्रमवर्तिनी यस्मात् ॥ २८ ॥

टीका-प्रत्येक समये प्रत्येक आत्मामां सर्व ज्ञावानो परिणाम (रूपांतर पणुं) संनवे ठे, ते पण इहाओ नहीं कारण के, इहातो अनुक्रमथी प्रवर्त्ते ठे. ॥२८॥

उपजाति.

सत्यं पिशाचाः स्म वने वसामो, त्रेरीं कराग्रैरपि न स्पृशामः ।

अयं च वादः प्रथितः पृथिव्यां, त्रेरीं पिशाचाः किल ताडयन्ति ॥२९॥

टीका-अमे पिशाच खरी रोते वनमां रहीए वोए अने अमे हाथना अग्रजाओ ने रोने स्पर्श पण करता नथी तो पण 'पिशाचो त्रेरीने तानन करी वगाडे ठे' आवो वाद पृथ्वीमां प्रवर्त्त्यों ठे ॥२९॥

टीका-प्रतिज्ञे अता विचित्र नाव (वनावो) हेतु रहित थाय वे, अर्थात् इरेक पदार्थ अवाभां कांड कारण हेतुं नथी; अने नाव (पदार्थ) शिवाय कांडपण बनतुं नथी तेमज पदार्थ शिवाय वधुं आकाश पुष्पनी जेम संभव रहित वे. ॥१६॥

नियति वादी आ प्रमाणे कहे वे.

पुष्टिपताभावत्तम्.

प्राप्तव्यो नियतिबलाश्रयेण योऽर्थः

सोऽवश्यं नवति नृणां शुन्नोऽशुन्नो वा ।

नूतानां महति कृतेऽपि हि प्रयत्ने

नान्नाव्यं नवति न नाविनोऽस्ति नाशः ॥ १७ ॥

टीका--जे अर्थ नियतिना बलना आश्रयथी प्राप्त अवानो वे ते शुन्न के अशुन्न होय पण ते माणस्ने अवश्य प्राप्त थाय वे, माणसो गमे तटलो मोटो प्रयत्न करे तो पण जे नथी अवानुं ते शतुं नथी अने जे अवानुं वे तेनो नाश अतो नथी. ॥१७॥

टीका—ते इंजानी अंदरुं जव ते समुझे वे अने उपरना पन्ना (ओर) ते वधा पर्व तो वे, एवा ते इंजामां आवा सात सात लोक रहेवा वे. ॥१४॥

तत्रेहाद्यः स जगवा, बुधित्वा परिवत्सरम् ।

स्वयमेवात्मना ध्यात्वा, तदंशमकरोद् द्विधा ॥ १५ ॥

तान्यां स शकलान्यां तु, दिवं नूभिं च निर्ममे ॥

टीका—ते इंजामां आदि पुरुष जगवान् परमात्माए एक वर्ष सुधी रहो स्वयमेव आत्मध्यान करीने पढी ते इंजाना वे विज्ञाग कर्या. ते वंने विज्ञागधी जगवाने आकाश अने नूभि वनान्यां. ॥१५॥

अहेतुवादी आ प्रमाणे कहे वे.

अपार्या.

हेतुरहिता नवंति हि, ज्ञावाः प्रतिसमयज्ञाविनश्चिन्ताः ॥

ज्ञावाहते न ज्ञाव्यं, संज्ञवरहितं खपुष्पमिव ॥ १६ ॥

अक्षराश्रततो वायु, स्तरमातिजस्ततो जलम् ।

जलात्प्रसूता पृथिवी, नूतानामेष संभवः ॥ ११ ॥

टीका-अक्षरना अंशमांशो एतदे आकाशश्रो वायु उत्पन्न श्रयो, वायुश्रो तेज प्रगटयुं, तेजश्रो जल उत्पन्न श्रयुं अने जलश्रो पृथ्वी पेदा श्रद. ए प्रमाणे पंच महाजतनी उत्प-
त्ति श्रद डे. ॥ ११ ॥

अंडवादी (एतदे आ जगतने एक इंद्रमांशो उत्पन्न श्रयेतुं
माननारा) आ प्रमाणे कहे डे.

नारायणपराऽव्यक्ता, दंभमव्यक्तसंभवम् ।

अभंभस्यांतरत्वमी जेदाः, सप्तदीपा च मेदिनी ॥ १३ ॥

टीका--नारायणने विषे परायण एतुं अव्यक्त, ते अव्यक्तमांशो एक इंद्र उत्पन्न श्रयुं
ते इंद्रमांशो आ वधा जेद श्रया, अने आ सात दीपवाली पृथ्वी उत्पन्न श्रद. ॥ १३ ॥

गर्भोदकं समुद्राश्च, जरायुश्चापि पर्वताः ।

तस्मिन्ने त्वमी लोकाः, सप्त सप्त प्रतिष्ठिताः ॥ १४ ॥

અનુષ્ટુપ.

વદર્યાઃ કંટકસ્તીક્ષ્ણ, ઋજુરેકશ્ચ કુંચિતઃ ।

ફલં ચ વર્તુલં તસ્મા, વદ કેન વિનિર્મિતં ॥ ૬૦ ॥

ટીકા--બોરમીના વૃક્કનો એક કાંટો તીક્ષ્ણ અને સરલ હોય છે વોજો વાંકો હોય છે અને તેના ફલ ગોળાકાર થાય છે, કહો તે કોણે બનાવ્યું ? અર્થાત્ સ્વન્નાવશ્વોજ થાય છે.

અક્કર વાદીજ આ પ્રમાણે કહે છે.

અક્કરાત્કારિતઃ કાલ, સ્તતસ્માદ્ વ્યાપક દ્રષ્યતે ।

વ્યાપકાદિપ્રકૃત્યંતાં, સૈવ સૃષ્ટિં પ્રચક્ષતે ॥ ૬૧ ॥

ટીકા-- એક અક્કર સ્વરૂપ બ્રહ્મામાંથી કાલ સ્વરતો છે, તે કારણથી તે વ્યાપક કહેવાય છે, તે વ્યાપક જેનો આદિમાં છે અને પ્રકૃતિ જેના અંતમાં છે એવો આ સૃષ્ટિ કહેવાય છે. ૬૧
બીજાજ આ પ્રમાણે કહે છે.

૧ અહીં 'તાંહિ' હોયતો ટીક લાગે છે.

अनुष्टुप्.

यत्तत्पुण कृतं कर्म, न स्मरंतीह मानवाः ।

तदिदं पांडवश्रेष्ठ, दैवमित्यन्निधीयते ॥ १८ ॥

टीका-हं युधिष्ठिर ! मनुष्येणे जे जे पूर्वे करेलां कर्म सांजरातां नष्टी तेने दैव एम
कहे वे. ॥ १८ ॥

स्वप्नाव वादीन नीचे प्रमाणे कहे वे.

उपजातिनेदः

कः कंटकानां प्रकरोति तैक्ष्ण्यं, विचित्रतां वा मृगपक्षिणा च ।

स्वप्नावतः सर्वमिदं प्रवृत्तं, न कामचारोऽस्ति कुतः प्रयत्नः ॥ १९ ॥

टीका-कांटानुमां तीक्ष्णता अने मृग तथा पक्षीनुमां विचित्रता कोण कोरे वे ? अ-
र्थात् कोड करवा बेसतुं नष्टी. आ सर्व स्वप्नावधीज प्रवर्त्तेतुं वे. कांडपण इजा प्रमाणे अतुं
नष्टी, तेषो ज्ञा माटे प्रयत्न करवो ? ॥ १९ ॥

उपजातिनेदः

यथा यथा पूर्वकृतस्य कर्मणः, फलं निधानस्थमिवोपतिष्ठते ।

तथा तथा तत्प्रतिपादनोद्यता, प्रदीपहस्तेव मतिः प्रवर्तते ॥ १६ ॥

टीका—जेम जेम पूर्वे करेला कर्मनुं फल जंनारमां रहेलुं होय तेम अनुक्रमे प्राप्त अतुं जाय वे, तेम तेम तेनुं प्रतिपादन करवाने उद्यमवंत अयेलो बुद्धि हाथमां दोपक होय तेम प्रवर्ते वे. अर्थात् जेवां कर्म उद्यमां आवेला होय वे तेवी बुद्धि प्राय वे. कहुं वे के बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥१६॥

विधिर्विधानं नियतिः स्वन्नावः, काळो ग्रहा ईश्वरकर्म दैवम् ।

ज्ञान्यानि कर्माणि यमः कृतांतः, पर्यायनामानि पुराकृतस्य ॥१७॥

टीका—विधि, विधान, नियति, स्वन्नाव, काळ, ग्रह, ईश्वरी कर्म, दैव, ज्ञान्य, कर्म, यमराज अने कृतांत ए वधा पूर्वे करेला कर्मना पर्याय नामो वे. ॥१७॥

उपजातिनेदः

वने रणे शत्रुजलाग्निमध्ये, महार्णवे पर्वतमस्तके वा ।

सप्तं प्रसृतं विषमस्थितं वा, रङ्गंति पुण्यानि पुरा कृतानि ॥१४॥

टीका—वनमां, रणमां, शत्रुजमां, जलमां, अग्निमां, मोटा समुद्रमां अने पर्वतना शी-
खर उपर सुतो होय तयारे, प्रमादीपणामां तेमज कोइपण. प्रकारनी विषम स्थितिमां पूर्व
करेलां पुण्यो रक्षा करे वे. ॥१४॥

दैव वादीज नोचे प्रमाणे कहे वे.

वसंततिलका.

स्वहृदतो नहि धनं न गणो न विद्या, नाप्येव धर्मचरणं न सुखं न दुःखम् ।

अपारुह्य सारथिवद्नेन कृतांत यानं, दैवं यतो नयति तेन पथा ब्रजामि ॥१५॥

टीका—धन, गुण, विद्या, धर्मचरण, सुख अने दुःख, ते सर्व स्वेच्छाए कोंड करी श-
कतां नथी, तेथी यमराजना वाहन (शवयान—ननामी) उपर बेसी सारथिने वश अइ ज्यां
दैव लइ जाय ते मार्गे हुं जाजुं. ॥१५॥

टीका—आत्मा बड़े संसारना सुख दुःखभी दीन अयेला आत्मानो ज़र करवो।
आत्माने अधोगतिए पहेचाडवो नहीं, कारण के आत्माज आत्मानो बंधु वे अने आत्माज
आत्मानो दाबु वे ॥ ११ ॥

सुखानि च मित्राणि, सुक्रुदाश्चैव शत्रवः ।

न हि मे तत्करिष्यंति, यन्न पूर्वं कृतं मया ॥ १२ ॥

टीका—जे पूर्व में कर्तुं न होय, ते संतुष्ट अयेला मित्रो के क्रोध पामेला दाबुन मन
करो दा कदो नहीं। अर्थात् पूर्वना कृत्य प्रमाणे जे अवानुं हरो तेज धरो ॥ १२ ॥

शुनाशुनानि कर्माणि, स्वयं कुर्वति देहिनः ।

स्वयमेवोपकुर्वति, दुःखानि च सुखानि च ॥ १३ ॥

टीका—सर्व प्राणीज पोतेज शुनाअशुन कर्मने करे वे अने पवी पोतेज ते प्रमाणे सु-
ख दुःख नोगवे वे ॥ १३ ॥

टीका-ते आत्मा अक्षर (खरे नहीं तेवो) सर्व प्राणीजमां व्यापक अने संप्रदाय रूप, कहेवाय हे. वही ते शरीरमां संचार करनार प्राणवायु, परब्रह्म, हंस (जीव स्वरूप) अने पुरुष (विराट) रूप हे. ॥ ८ ॥

नान्यस्तरमात्परो दृष्टा, श्रोता मंतापि वा ज्ञेवत् ।

न कर्ता न च ज्ञोक्तारित, वक्ता नैव च विद्यते ॥ ९ ॥

टीका-ते आत्मा शिवाय बीजो कोइ दृष्टा (जोनार), सांजवनार, भजन करनार, कर्ता, ज्ञोक्ता अने वक्ता (बोलनार) नथी. ॥ ९ ॥

चेतनोऽध्यवसायेन, कर्मणा संनिबध्यते ।

ततो ज्वरस्तरय ज्ञेव, तदज्ञावात्परं पदम् ॥ १० ॥

टीका-चेतन (आत्मा) अध्यवसायथी कर्मनी साथे बंधाय हे तेथी तेने संसार प्राप्त थाय हे, अने ज्यारे ते संसारनो अज्ञाव थाय हे त्यारे ते जीवात्मा परम पदने पामे हे ॥ १० ॥

जुष्टरेहीनमात्मानं, नात्मानमवसादयेत् ।

आत्मनैवात्मनो बंधु, रात्मैव रिपुरात्मनः ॥ ११ ॥

टीका—आत्मज्ञानना स्वभावधो स्वेहाए मनन करवाना संज्ञवधो अने पोताना कर्म ने उत्पन्न करवाधी जीवात्मा स्वयंभू कहेवाय वे. ॥ ५ ॥

नैनं विदंति शास्त्राणि, नैनं दहति पावकः ।

नचैनं छेदयन्त्यापो, न क्षोषयति मारुतः ॥ ६ ॥

टीका—ए आत्माने शास्त्रो वेदतां नधो, अग्नि बावतो नधो, जल पलादी शकतुं नधो अने पवन क्षोषण करतो नधो. ॥ ६ ॥

अहोद्योऽयमनेद्योयं, निरुपाख्योऽयमुच्यत ।

नित्यः सततगः स्थाणु, रचलोऽयं सनातनः ॥ ७ ॥

टीका—ते आत्मा, अहोद्य (वेदी शकाय नहीं तेवो) अनेद्य (नेदी शकाय नहीं तेवो) नाम रहित, नित्य, हमेशां गति करनार वतां, स्थिर अचल अने सनातन शाश्वत वे. ॥ ७ ॥

सोऽक्षरः स च नृतात्मा, संप्रदायः स उच्यते ।

स प्राणः स परं ब्रह्म, स हंसः पुरुषश्च सः ॥ ८ ॥

टीका—सर्व देवताज आत्मा वे अने सर्व आत्माने विषे रहेवुं वे, ए आत्माज प्राणीजने कर्म योग उत्पन्न करे वे. ॥ २ ॥

आत्मा धाता विधाता च, आत्मा च सुखदुःखयोः ।

आत्मा स्वर्गश्च नरकश्च, आत्मा सर्वमिदं जगत् ॥ ३ ॥

टीका—आत्मा धारण करनार वे, आत्मा सुख दुःखना विधाता वे, स्वर्ग तथा नरक आत्मा वे अने आ सर्व जगत् पण आत्मा वे. ॥ ३ ॥

न कर्तृत्वं न कर्माणि, लोकस्य सृजते प्रभुः ।

स्वकर्मफलसंयोगः, स्वप्नावधिप्रवर्तते ॥ ४ ॥

टीका—ईश्वर आ लोकनुं कर्तापिणुं के कर्म कांडपण स्रजतो नशी. पोत पोताना कर्मना फलनो संयोग स्वप्नावधी प्रवर्त वे. ॥ ४ ॥

आत्मज्ञानस्वप्नावेन, स्वयं मननसंज्ञवात् ।

स्वकर्मणाश्च संज्ञतेः, स्वयंभूजीवं ज्ञच्यते ॥ ५ ॥

રાટ્ પુરુષ છે. જે પુરુષાત્મા મોકે ઉપર સત્તાધારી છે, જે અન્નથી જીને છે, વધે છે અને પછ્ને
 છે તે સર્વ પુરુષથી જ છે. જેનાથી દૂર, નજીક અને અંતરે છે તે સર્વ તેનામાં છે. તેથી બાહ્ય,
 પર, કે અપર કાંડ નથી. તેનાથી કોઈ સૂક્ષ્મ નથી તેમ કોઈ મોટું નથી. તે વિરાટ પુરુષ
 એકજ વૃક્ષની જેમ સ્તવ્ધ અદ આકાશ સુધી રહેલો છે. તે પુરુષ રૂપે આ સર્વ પૂર્ણ છે. તે
 એકજ જ્યારે જૂતાત્મા (પંચ જૂતરૂપે) આય ત્યારે સર્વ જગતનો લય આય છે. આ જગતમાં
 દૂર અને અદૂર એવા બે પુરુષો છે. તેમાં દૂર એ સર્વ જૂત છે અને અદૂર એ કૂટસ્થ આત્મા છે.

બીજા આત્મવાદીનું નોંધે પ્રમાણે કહે છે.

વિદ્યમાનેષુ શાસ્ત્રેષુ, ધ્રિયમાણેષુ વક્તૃબુ ।

આત્માનં યે ન જાનંતિ, તે વૈ આત્મહતા નરાઃ ॥ ૧ ॥

ટીકા-શાસ્ત્રો વિદ્યમાન હતાં અને વક્તાનું મલતાં હતાં જે આત્માને જાણતા નથી તેનું
 નિશ્ચે આત્મહત્યા કરનારા છે. ॥ ૧ ॥

આત્મા વૈ દેવતા સર્વ, સર્વમાત્મન્યવસ્થિતમ્ ।

આત્મા હિ જનયત્યૈષ, કર્મયોગં શરોરિણામ્ ॥ ૨ ॥

टीका—क्रोध, शोक, मद, उन्माद अने काम विगेरे दोषोष्ठी उपड्य पामेला पुरुषो आ गल रहेला अन्नूत्तेने जोवे वे, अर्थात् तेजनी आगल वस्तुताए कांद नहीं वतां तेज आना सरूपे जुवे वे. ॥ ७५ ॥

पुरुष वादीज नीचे प्रमाणे केहे वे.

मंत्रबंदः

पुरुष एवेदं सर्वं, यद्भूतं यच्च नाव्यम् । जतामृतत्वस्येशानो, यदद्वेनातिरोहति यदेजति यन्नैजति । यतदूरे यडु अंतिके यदंतरस्य सर्वस्य यडुसर्वस्यास्य बाह्यो यस्मात्परं नापरमस्ति किंचिद्यस्मान्नाणीयो न ज्यायोऽस्ति कश्चिद्दृक् इव स्तब्धो दिवि तिष्ठत्येकस्तेनेदं पूर्णं पुरुषरूपेण सर्वं एक एव हि नृतात्मा तदा सर्वं प्रलीयते ॥ दावेव पुरुषोऽलोके द्वाश्चाद्वा एव च । द्वाश्च सर्वं नृतानि कूटस्थोऽद्वा जच्यते ॥

टीका—आ सर्व जगत् विराट पुरुष रूपजवे, जे सर्व श्येयुं अने जे शवानुं ते पण वि

उपजातिनेद.

नि०

प्रवर्तमानान् प्रकृतेरिभान्गुणान् तमोवृत्तत्वादिपरीतचेतनः ।

अहं करोमोत्पद्युधोऽपि मन्यते, तृणस्य कुञ्जीकरणेऽप्यनीश्वरः ॥७३॥

टीका-अज्ञान अंधकारश्चो ढंकाइ जवाने लोघे जेनुं चेतन विपरीत अइ गयेजुं ठे एवो अज्ञानी जीव के जे एक घासना तरलाने वांकुं करवा पण असमर्थ ठे ते 'हुं करुं ठे' एम अहंकारश्चो माने ठे. ॥७३॥

प्रवर्तता प्रकृतिना आ गुणाने बौद्ध मतवाला नीचे प्रमाणे कहे ठे.

विज्ञप्तिमात्रमेवैतत्, असमर्थविज्ञासनात् ।

यथा तैमिरकरुधेह, कोशकोटादि दर्शनम् ॥ ७४ ॥

टीका-जेम अंधारीवाला पुरुषने ब्रमश्चो कोश कीडा विगैरे जोवामां आवे ठे तेम असमर्थपणाना आनासश्चो आ जगत् मात्र विज्ञप्ति (जलखो शकाय तेवां) रूपे देखाय ठे.

क्रोधशोकमदोन्माद कामदोषाद्युपद्रुताः ।

अनृतानि च पश्यन्ति, पुरतोऽवस्थितानि च ॥ ७५ ॥

પાંચ તન્માત્રા અને મન સહિત દશ ઇન્દ્રિય એમ સોલ સંખ્યાવાલો ગણ જીવન થાય છે, અને
૬ સોલ ગણ માંહેના પાંચ (તન્માત્રા) આ પંચ મહાન્નૂત જીવન થાય છે. ॥૭૦॥

મૂલપ્રકૃતિરવિકૃતિર્મહદાદ્યાઃ પ્રકૃતિવિકૃતયઃ સપ્ત ।

ષોઢશકશ્ચ વિકારો, ન પ્રકૃતિર્ન ચ વિકૃતિઃ પુરુષઃ ॥ ૭૧ ॥

ટીકા—જે પ્રધાન પદ્ધતી જીવણાય છે તે મૂલ પ્રકૃતિ છે, તે કોઈની વિકૃતિ નથી. મહત્
તત્વને આદિ લઈને સાત તત્વ પ્રકૃતિ વિકૃતિ છે, એટલે મહત્તત્વ અહંકારની પ્રકૃતિ અને પ્રધા
નની વિકૃતિ છે, તેવો રીતે વધા તત્વ સમજી લેવા. આકાશાદિ પંચમહાન્નૂત અને અગ્નિ
ઇન્દ્રિય ૬ સોલનો ગણ વિકૃતિ છે, પ્રકૃતિ નથી, અને જે પુરુષ (કૂટસ્થ આત્મા) છે તે પ્રકૃતિ
નથી અને વિકૃતિ પણ નથી. ॥૭૧॥

ગુણલક્ષણો ન યસ્માત્, કાર્યકારણલક્ષણોઽપિ નો યસ્માત્ ।

તસ્માદન્યઃ પુરુષઃ, ફલજ્નોત્કા ચેત્યર્કર્તા ચ ॥ ૭૨ ॥

ટીકા—જેથી પુરુષ ગુણ લક્ષણવાલો પણ સિદ્ધ થતો નથી, તેમજ કાર્ય કારણના લક્ષ
ણવાલો પણ સિદ્ધ થતો નથી, તેથી જે ફલ જ્નોત્કા અને જે અર્કર્તા છે તે પુરુષ જુદા જુદા છે.

आर्या.

पंचविधमहानृतं, नानाविधदेहनामसंस्थानम् ।

अव्यक्तसमुद्धानं, जगदेतत्केचिदिहान्ति ॥ ६८ ॥

टीका—पंच महाभूतवायुं अने नाना प्रकारना देह तथा नामने धरावतुं आ जगत् अव्यक्त (प्रकृति) थी उत्पन्न अयेतुं वे, एम केटलाएक (सांख्य मतवाला) माने वे. ॥६८॥
सर्वगतं सामान्यं, सर्वेषामादिकारणं नित्यम् ।

सूक्ष्ममणिगमचेतन, सक्रियमेकं प्रधानाख्यम् ॥ ६९ ॥

टीका—ते जगत्तुं कारण जे अव्यक्त प्रधान ते सर्व व्यापक, सामान्य, सर्वतुं आदि कारण, नित्य, सूक्ष्म, लिंग रहित, अचेतन अने क्रिया वर्जित एकज वे. ॥६९॥

प्रकृतेर्महानृततोऽहंकारस्तस्मात् गणश्च षोडशकः ।

तस्मादपि षोडशकात्पंचन्यः पंचभूतानि ॥ ७० ॥

टीका—ते प्रकृति प्रधान अको महान् अने तेनाथी अहंकार उत्पन्न आयवे, अहंकारमांथी

टीका-प्रथम आ जगत् अंधकाररूप, अज्ञान, लक्षण रहित अने तर्कमां आवे नहीं तेवुं हतुं, तेमज जाणे सुद गयुं होय तेम सर्व रीते जाणो न शकाय तेवुं हतुं. ॥६५॥

ततः स्वयंभूर्नगवान्नव्यक्तो व्यंजयन्निदम् ।

महान्नृतादिवृत्तौजाः प्राडशासीतमोनुदः ॥ ६६ ॥

टीका-पढी अव्यक्त (अप्रत्यक्त) एवा स्वयंभू नगवान् के जेनुं पराक्रम महान्नृतादिव कथी आवृत्त हतुं ते आ जगत्ने प्रगट करता सता अंधकारने दूर करीने प्रगट थया. ॥६६॥

लोकानां स च वृक्ष्यर्थं, मुखबाहूरुपादतः ।

ब्राह्मणं कृत्रियं वैश्यं, शूद्रं च विन्यवर्तयत् ॥ ६७ ॥

टीका-ते ईश्वरे लोकोनो वृद्धिने माटे मुखमांथी ब्राह्मण, बाहुमांथी कृत्रिय, साथल मांथी वैश्य अने चरणमांथी शूद्र एम चार वर्ण उत्पन्न कर्यो. ॥६७॥

सांख्य मतवादाज नीचे प्रमाणे माने वे.

मंदाक्रांता.

सूक्ष्मोऽर्चित्यो विकरणगणः सर्ववित्सर्वकर्ता
 योगान्यासादमल्लिनाधिया योगिना ध्यानगम्यः ।
 चंद्रार्काग्निद्वितिजलमरुतदीद्विताकाशमूर्ति-
 र्येयो नित्यं शमसुखरतैरोश्वरः सिद्धिकामैः ॥ ६४ ॥

टीका-जे ईश्वर सूक्ष्म, अर्चित्य, इंद्रियोष्पो रहित, सर्वज्ञ अने सर्व कर्ता ठे; जे योगान्यासशी निर्मल बुद्धिवाला योगीजने ध्यानवने गम्य ठे; अने जे चंद्र, सूर्य, अग्नि, पृथ्वी, जल, पवन, यजमान अने आकाश ए अष्टमूर्ति कहेवाय ठे; ते ईश्वर शमताना सुखमा तत्पर अने सिद्धिनी कामना राखनारा पुरुषोए नित्य ध्यान करवा योग्य ठे. ॥६४॥

ब्रह्मवादीज नीचे प्रमाणे कहे ठे.

आसीदिदं तमोन्नत,—मप्रज्ञातमलक्षणम् ।

अप्रतर्क्यमविज्ञेयं, प्रसुप्तमिव सर्वतः ॥ ६५ ॥

ટીકા—કાલ પ્રાણીજને સરજે છે, કાલ પ્રજાજનો સંહાર કરે છે અને કાલ સુદ ગયેલા પ્રાણીજના સંબંધમાં પણ જાગે છે, તેથી કાલજ હરતિક્રમ (અતિક્રમ ન કરી શકાય તેવો) છે.

‘આ જગત્તું કારણ ઈશ્વર છે, એમ માનનારાનું નીચે પ્રમાણે કહે છે.

પ્રકૃતીના યથા રાજા, રક્ષાર્થમિહ ચોદ્યતઃ ।

તથા વિશ્વસ્ય વિશ્વાત્મા, સ જાગર્તિ મહેશ્વરઃ ॥ ૬૫ ॥

ટીકા—જેમ આ લોકમાં પ્રજાની રક્ષાને માટે રાજા જયમવંતે છે, તેમ વિશ્વાત્મા ઈશ્વર આ વિશ્વની રક્ષાને માટે જયમવંત અહ સદા જાગ્રત રહે છે. ॥ ૬૫ ॥

અન્યો જંતુરનીશોઽપમાત્મનઃ સુખદુઃસ્વયોઃ ।

ઈશ્વરપ્રેરિતો ગહેત્, સ્વર્ગં વા શ્વન્નમેવ ચ ॥ ૬૬ ॥

ટીકા—પોતાને અતાં સુખ દુઃસ્વમાં અસમર્થ એવો આ પ્રાણી ઈશ્વરથી જુદો છે, તે ઈશ્વરની પ્રેરણાથી સ્વર્ગે અથવા નરકે જાય છે. ॥ ૬૬ ॥

ટીકા-દેવતાજની માતા અધિદિતિ, અસુરોની માતા દિતિ, મનુષ્યોની માતા મનુ, સર્વ પ્રકારના પક્ષીજની માતા વિન્નતા, સરપોલીઆની માતા કડૂ, નાગ જાતિજની માતા મુલ્લસા, ચાર પગવાલાં પશુજની માતા સુરન્નિ, અને સર્વ વીજોની માતા દેહ્યા, (પૃથ્વી) એ પ્રમાણે બ્રહ્માએ માતાજ નત્પન્ન કરી. ॥ ૫૮-૫૯ ॥

પન્નવસ્તાસાં વિસ્તરમુપાગતઃ કેચિદેવમિચ્છંતિ ।

કેચિદ્વદંત્યવર્ણં સૃષ્ટં વર્ણાદિન્નિરત્નેન ॥ ૬૦ ॥

ટીકા-તે માતાજની સંતતિ આ જગત્માં મોટા વિસ્તારને પામી છે, એમ કેટલાએક કહે છે; કેટલાએક કહે છે કે, પ્રથમ વર્ણાદિકે રહિત સૃષ્ટિ થઈ છે; વધી કોઈ કહે છે કે, તે બ્રહ્માએ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય વૈદ્ય અને ઘાડુ એ ચાર વર્ણોના ક્રમથી સૃષ્ટિ કરેલી છે. ॥ ૬૦ ॥

કાલવાદીજ નીચે પ્રમાણે કહે છે.

અનુષ્ટુપ.

કાલઃ સૃજતિ જ્ઞતાનિ, કાલઃ સંહરતે પ્રજાઃ ।

કાલઃ સુષ્ટેષુ જાગર્તિ, કાલો હિ હરતિક્રમઃ ॥ ૬૧ ॥

आर्यान्नेद.

तस्मिंश्च पक्षे नगवान् दंष्ट्रकमंभलुयङ्गोपवीतमृगचर्मवस्त्रसंयुक्तः ।

ब्रह्मा तत्रोत्पन्नस्तेन जगन्मातरः सृष्टाः ॥ ५७ ॥

टीका—ते नात्रिपद्ममांथी दंष्ट्र, कमंडल, यङ्गोपवात, मृगचर्म अने वस्त्र सहित नगवान् ब्रह्मा उत्पन्न भया, तेमणे केटलीएक जगतनी माताज उत्पन्न करी. ॥ ५७ ॥

ते माताज नीचे प्रमाणे बतवे वे.

आर्या.

अप्रदितिः सुरसंधानां, दितिरसुराणां मनुर्मनुष्याणाम् ।

विनता विहंगमाना, माता विश्वप्रकाराणाम् ॥ ५८ ॥

कद्रुः सरीसृपाणां, सुव्रसा माता तु नागजातीनाम् ।

सुरनिश्चतुष्पदानाम्, इन्द्रा पुनः सर्वबीजानाम् ॥ ५९ ॥ युग्मम् ।

तस्मिन्नेकार्णवीचूते, नष्टस्यावरजंगमे ॥

नष्टामरनरे चैव, प्रनष्टोरगराक्षसे ॥ ५४ ॥

केवलं गहरीचूते, महाचूतविवर्जिते ॥

अचिंत्यात्मा विभूरतत्र शयानरतप्यते तपः ॥ ५५ ॥ युग्मम् ।

टीका—ज्यारे आ जगत् प्रलयकाले एक जलधिरूप आये, त्यारे स्थावर अने जंगम सर्व पदार्थ नाश पामे वे, देव मनुष्य, सर्प अने राक्षस नष्ट आये वे, तेमज ते महाचूत व जित अद मात्र गुहा जेवुं देखाय वे; तेसमये तेमां जेनुं अचिंत्य स्वरूप वे एवा ईश्वर (विष्णु) शयन करता करता तपस्या करे वे. ॥ ५४-५५ ॥

तत्र तस्य शयानस्य, नात्रौ पद्मं विनिर्गतम् ।

तरुणार्कमंज्वनिनं, हृद्यं कांचनकार्णिकम् ॥ ५६ ॥

टीका—त्यां शयन करता एवा विष्णुनी नात्रिमांथी तरुण सूर्यना मंजव जेवुं अने सु वर्णनी कर्णिकावातुं मनोहर कमल निकळ्युं. ॥ ५६ ॥

ટીકા—જલમાં વિષ્ણુ છે, સ્થલમાં વિષ્ણુ છે અને આકાશમાં વિષ્ણુ છે. વિષ્ણુની શ્રેણી ધી ત્રરપૂર ઇવા આ જગતમાં કાંડ પણ વિષ્ણુ વગર નથી. ॥ ૫૧ ॥

સર્વતઃ પાણિપાદાંતં, સર્વતોઽહ્નિશિરોમુખમ્ ॥

સર્વતઃ શ્રુતિમાન્ લોકે, સર્વમાશ્રિત્ય તિહતિ ॥ ૫૨ ॥

ટીકા—જેના સર્વ તરફ હાથ પગ છે, જેના સર્વ તરફ નેત્ર મસ્તક અને મુખ છે, જેના સર્વ તરફ કાન છે, અને જે આ જગતમાં સર્વમાં આશ્રય કરી રહેલા છે, ઇવા પુરુષ તે ઈશ્વર છે.

ઋધ્વમૂલમધઃ શાશ્વ—મધ્વત્ત્વં પ્રાહુરન્યયમ્ ।

ભંદાસિ યસ્ય પચાણિ, યસ્તં વેતિ સ વેદવિત્ ॥ ૫૩ ॥

ટીકા—ઝંચા મૂલવાલો અને નીચે જેનો શાશ્વા છે ઇવો, શાશ્વત બ્રહ્મરૂપ અશ્વત્ત્વ (પીંપલા) વૃક્ષ છે. તેનાં પત્ર ભંદસ્ ઇટલે વેદના મંત્ર છે. ઇને ઇટલે ઇ અશ્વત્ત્વને જે જાણે તે સમગ્ર પદાર્થને જાણે છે. ॥ ૫૪ ॥

પુરાણમાં વલો નીચે પ્રમાણે જુદી રીતે લખે છે.

पुरुषप्रपन्नवं केचिद्वैवात्केचित् प्रप्तावतः ॥

अक्षरात्क्षरितं केचित्, केचिदंडोद्भवं जगत् ॥ ४९ ॥

टीका-केटलाएक आ जगत् पुरुष (आत्मा) श्री उत्पन्न भयेतुं माने वे, केटलाएक ई वना प्रप्तावधी उत्पन्न भयेतुं माने वे, केटलाएक अक्षर (ब्रह्म) मांश्री खरेतुं आ जगत् मा ने वे अने केटलाएक इनामांश्री उत्पन्न भयेतुं माने वे. ॥ ४९ ॥

यादृहिकमिदं सर्वं, केचिद्भूतविकारजम् ॥

केचिच्चानेकरूपं तु, बहुधा संप्रधाविताः ॥ ५० ॥

टीका-केटलाएक आ जगत्ने यदृहाए (अकरमात्) उत्पन्न भयेतुं माने वे, केटलाए क पंचमहानूतना विकारश्री उत्पन्न भयेतुं माने वे अने केटलाएक अनेकरूपवातुं माने वे; आ प्रमाणे जुदा जुदा मतवादीज धणे प्रकारे जगतनी उत्पत्ति विषे विचार बांधीने दोड्या वे.

वैषणवो नीचे प्रमाणे कहे वे.

जले विष्णु स्थले विष्णुराकाशे विष्णुमादिनि ॥

विष्णुमादाकुले लोके, नास्ति किंचिद्वैषणवम् ॥ ५१ ॥

ટીકા—કેટલાએક ઈશ્વરની એક મૂર્તિનેજ વિષ્ણુ, શિવ અને બ્રહ્મા એમ ત્રણ પ્રકારે શ્રયલી માને છે, તેમાં શિવ આ જગત્તુનું વીજ છે, વિષ્ણુ જગત્તના કર્તા છે અને બ્રહ્મા જગત્તની ક્રિયા છે. ॥ ૪૬ ॥

અનુષ્ટુપ.

વૈષ્ણવં કેચિદ્દિહંતિ, કેચિત્ કાલકૃતં જગત્ ॥

ઈશ્વરપ્રેરિતં કેચિત્, કેચિદ્ બ્રહ્મવિનિર્મિતમ્ ॥ ૪૭ ॥

ટીકા—કેટલાએક આ જગત્તને વિષ્ણુથી શ્રયેલું માને છે, કેટલાએક કાલે કરેલું માને છે, કેટલાએક ઈશ્વર પ્રેરિત માને છે અને કેટલાએક બ્રહ્મ રચિત માને છે. ॥ ૪૭ ॥

અવ્યક્તપન્નવં સર્વં, વિશ્વમિહંતિ કાપિલાઃ ॥

વિજ્ઞાપિમાત્રં શૂન્યં ચ, દતિ શાક્યપર્ય નિશ્ચયઃ ॥ ૪૮ ॥

ટીકા—કપિલના મતવાલા આ સર્વ વિશ્વને અવ્યક્ત પન્નવ એટલે પ્રકૃતિથી હતપન્ન શ્રયેલું માને છે અને શાક્ય (વૌશ્વ) મતવાલાનો એવો નિશ્ચય છે કે, આ જગત્ત વિજ્ઞાન માત્ર અને શૂન્ય જ છે. ॥ ૪૮ ॥

ટીકા-કેટલાક વાદીજ આ જગતને દેશ્વરશો ધ્યેયું માને હે, કેટલાક ચંદ્ર અને અગ્નિશો ધ્યેયું માને હે, અને કેટલાક હ ઇચ્છના વિકલ્પશો ધ્યેયું માને હે. ૪૩

ઇચ્છાગુણકર્મસામાન્ય શુકિવિશેષાન્ કણાશિન્નરતત્ત્વમ્ ।

વૈશેષિકમેતાવજ્જગદપ્યેતાવદેતાવત્ ॥ ૪૪ ॥

ટીકા-ન્યાયશાસ્ત્રના આચાર્ય કણાદ ઇચ્છ, ગુણ, કર્મ અને સામાન્યની શુકિશો તત્ત્વ માને હે. વૈશેષિક મતવાલા પણ તેજ પ્રમાણે માને હે. વલી જગત્ની ઝરપતિ પણ તેના પ્રમાણેજ માને હે. ॥ ૪૪ ॥

ઇહંતિ કાશ્વપીયં, કેચિત્સર્વં જગન્મનુષ્યાધમ્ ।

દક્ષપ્રજાપતીયં ત્રૈલોક્યં કેચિદિહંતિ ॥ ૪૫ ॥

ટીકા-કેટલાક આ મનુષ્યાદિક સર્વ જગત્ કશ્વપ મુનિશો ધ્યેયું માને હે અને કેટલાક આ ત્રૈલોક્ય બ્રહ્માનાપુત્ર દક્ષ પ્રજાપતિશો ધ્યેયું માને હે. ॥ ૪૫ ॥

કેચિત્પ્રાહ્નર્મૂર્તિ, સ્ત્રિધા ગતૈકા હરિઃ શિવો બ્રહ્મા ।

શંતુર્બીજં જગતઃ કર્તા વિષ્ણુઃ ક્રિયા બ્રહ્મા ॥ ૪૬ ॥

आर्पा.

लोकक्रियात्मतत्त्वे, विवदंते वादिनो विचिन्तार्थं ।

अविदितपूर्वं येषां स्याद्वादविनिश्चितं तत्त्वम् ॥ ४१ ॥

टीका—जेउण् स्याद्वादयो निश्चय करेला तत्त्वेने पूर्वे जाण्युं नयो, तेवा वादीज लोक (जगत्) क्रिया अने आत्म तत्त्वेने विषे जिन्न जिन्न अर्थने ग्रहण करीने विवाद करे वे.

हवे लोकतत्त्व विषे विविध मत द्वावे वे.

इहंति कृत्रिमं सृष्टिः—वादिनः सर्वेष्वभिपति लोकम् ।

कृत्स्नं लोकं माहे,—श्वरादयः सादिपर्यंतम् ॥ ४२ ॥

टीका—सर्व सृष्टिवादीज आ लोकेने कृत्रिम (कर्तायो बनेलो) माने वे, अने माहेश्वरादि मतवाला आ समग्र लोकेने आदि अने अंतवालो माने वे. ॥ ४२ ॥

नानोश्वरजं केचित् केचित्सोमाग्निसंज्ञवं लोकम् ।

इंध्यादिषड्विकल्पं जगदेतकेचिदिहंति ॥ ४३ ॥

वंशस्थ

अवश्यमेषा कतमोऽपि सर्ववित्, जगद्वितैकांतविशालशासनः ।

स एव सृग्यो सतिसूक्ष्मचक्षुषा, विशेषमुच्यतेः किमनर्थपंथितैः ॥३९॥

टीका—ए सर्व देवोमां अवश्य कोइ एकज सर्वज्ञ देव ठे, के जेनुं विशाल शासन जगत्ना हितमां एकांतपणे रहेहुं ठे, तेज देव बुद्धिरूप सूक्ष्म चक्षु वडे शोधवा योग्यठे, विशेषपणे वर्णवेला पण अनर्थ उत्पन्न करवासां पंडित एवा बीजा देव शा कामना ठे ?

आया

यस्य निखिलान्ध दोषा, न सन्ति सर्वे गृह्णान्ध विद्यन्ते

ब्रह्मा वा विष्णुर्वा, महेश्वरो वा नमस्तस्मै ॥ ४० ॥

टीका—जेनामां सर्व दोषो रहेला न होय अने सर्व गुणो विद्यमान होय, तेवा ब्रह्मा विष्णु के शंकर जे होय तेमने मारो नमस्कार हो. ॥ ४० ॥

ब्रह्मा विष्णुर्नवतु वरदः शंकरो वा हरो वा,
यस्यार्चित्यं चरितमसमं ज्ञावतस्तं प्रपद्ये ॥ ३७॥

टीका—पोताना स्वार्थेनो त्याग करो बोजाना हितमां तत्पर अइ जे सर्वरूप, सर्वा
कार, अने समान एवा आ विचित्र विधेने सर्वदा जाणो शंकेले, तेवा देव कदि ब्रह्मा,
होय, विष्णु होय, के वरदान आपनार शंकर वा हर होय, अने जेनुं अपूर्व अने अचिंत्य
चरित्र होय, तेवा (गमे ते) देवने हुं ज्ञावथी अंगीकार करुं हुं. ॥ ३७ ॥

अनुष्टुप्

पङ्कपातो न मे वीरे, न द्वेषः कपिजादिषु ।

युक्तिमद्वचनं यस्य, तस्य कार्यः परिग्रहः ॥ ३८ ॥

टीका—अमारो श्री वीरप्रभु उपर पङ्कपात नथी, तेम कपिल विगेरे अन्य मतीजनी
उपर द्वेष नथी, पण जेनुं युक्तिवाळुं वचन होय ते देवनी स्वीकार करवो एवो अमारो
विचार जे. ॥ ३८ ॥

शिवरिणी

यदा रागद्वेषादसुरसुरत्नापहरणे, कृतं मायावित्वं नृवनहरणासकमतिना ।

तदा पूज्यो वंद्यो हरिरपरिमुक्तोऽधुवतया, विनिर्मुक्तं वीरं न नमति जनो मोहबहुदः

टीका—ज्यारे विष्णुए रागद्वेषओ सर्व जागतवुं सार हरण करवानो बुद्धिओ देव अने असुरोनो रत्नोने हरी जवा माटे मोहनो रूप लइ मायावोपणुं वतावुं, त्यारे संसारना नाशवंतपणाओ अनिर्मुक्त एवा ते विष्णु (मोहग्रस्त जनोने) पूज्य अने वंद्य अइ पड्या; पण ओ वीरप्रभु के जे संसारना नाशवंतपणाओ निर्मुक्त अने मायावोपणाओ रहित ठे तेमने अति मोह पामेवा लोको नमता नथी. ॥ ३६ ॥

निष्पक्षपात रीते जेनामां गुण होय ते देवनुंज दारण लेवुं ते योग्य ठे, ते कहे ठे.

संदाक्रांता

त्यक्तस्वार्थः परहितरतः सर्वदा स्वरूपं,

सर्वाकारं विविधमसभं यो विजानाति विभम् ॥

સ્ફુટં યસ્ય ફેયં કરતલગતં વેતિ સકલમ્
પ્રપદ્યધ્વં સંતઃ સુગતમસમં ત્તિક્તિમનસઃ ॥ ૩૪ ॥

ટીકા—જે હમેશા હિતકારી હે, જે સર્વદા જાગતના જપકારી હે, વિવિધ પ્રકારના ક્લે
શોષો પીડિત ઇવા આ જાગતને જેમણે સ્વસ્થ-સુખો કરેલું હે, અને જે સર્વ ફેય વસ્તુને
કરતલમાં રહેલ હોય તેમ સ્ફુટ રીતે જાણે હે; તેવા અનુપમ શ્રી વીર પ્રન્નુને હે સત્પુરુષો,
મનમાં ત્તિક્તિવાલા ઘડને અંગીકાર કરો. ॥ ૩૪ ॥

જપજાતિનેદઃ

અસર્વત્ત્રાવેન યદહ્વયા વા, પરાનુવૃત્ત્યા વિચિકિત્સયા વા ।

યે ત્વાં નમસ્યંતિ મુર્નીઙ્ચંદ્ર, તેડપ્યામરીં સંપદમાન્નુવંતિ ॥ ૩૫ ॥

ટીકા—હે મુર્નીઙ્ચંદ્ર પ્રન્નુ! જે પુરુષો સર્વ ત્રાવ વગર, વા અકસ્માત્ દૈવયોગે, અથવા
બીજાને અનુસરીને અથવા સંદેહથી પણ જો તમને વંદના કરે હે, તો તેજ પણ દેવ સંબંધી
સંપત્તિને પામે હે. ॥ ૩૫ ॥

જેનામાં મોહ પ્રવલ હે તે પ્રાણી શ્રી વીર પ્રન્નુને નમતો નથી તે વિષે કહે હે.

किं त्वेकांतजगद्धितः स नगवान् वीरो यतश्चामर्द्धं

टीका—बौद्ध कांड अमारा पिता नथी, अने बीजा तीर्थीनु कांड अमारा द्वात्र नथी, वली तेमणे कांड अमोने धन आप्युं नथी, तेम श्री जिनेश्वरे पण कांड आप्युं नथी. अने कणाद विंगरे आचार्योण कांड हरी लोधुं नथी; परंतु एकांत जगतना हितकारी श्री वीर जगवंत बे के जेमुनुं निमल वाक्य सर्व पाप रूप मलने हरनारुं बे, जेथी अमे तेमनी उ पर परम न्तिकिवाला श्रया डीए. ॥ ३३ ॥

विश्वरिणी

द्वितैषी यो नित्यं सततमुपकारो च जगतः
कृतं येन स्वरूपं बहुविधरुजातं जगद्विदम् ।

शरीर उपर सहस्रन्नग (योनि) वालो अवाधो छःखो अधो, माटे सन्मार्गधो ब्रह्म अवा
धो समर्थोने पण प्रायः विपत्ति प्राप्त आय वे. ॥ ३१ ॥

अमे वाली, चरित्र अने गुणमां विशेषपणुं जोदने श्री वीर प्रभुनो आश्रय करीए बीए
ते कहे वे.

वसंततिलका

बंधुर्न नः स नगवानरयोऽपि नान्ये, साक्षात्त दृष्टतर एकतमोऽपि चैषाम् ।

श्रुत्वा वचः सुचरितं च पृथग् विशेषं, वीरं गुणातिशयलोढतया श्रिताःस्मः ॥

टीका—ते श्री वीर प्रभु कांड अमारा बंधु नधो, तेम बीजा देवो कांड अमारा शत्रु
नधो; वलो तेजमांथो कोड एक पण देवने अमे प्रत्यक्ष जोयेव नधो पण तेमनां वचनो
सांनलीने अने तेमना रूपा चरित्रमां बहु जुदा पन्ता विशेष नाव सांनलीने अतिशय गु
ण उपर अतो प्रीतिधो अमे श्री वीर प्रभुना आश्रित अया बीए. ॥ ३२ ॥

शार्दूलविक्रीणितम् ।

नारम्भाकं सुगतः पिता न रिपवस्तोर्युर्ध्वं धनं नैव ते

टीका-हिंसा करनार अने लज्जा रहित रुद्र राग वद्दा थडने स्त्रीने साथे राखेवे, विष्णु अति क्रूर अने कृतघ्नी वे, स्वामी कार्तिकेय देव सेनानो अधिपति थड पोतानीज जातिने मारनारो वे, महिष (पारु) नो वध करनारो अंघिका माणसोनी चरवी, मांस अने अस्त्रिनो इज्जामां आतुर होवाथो क्रूर वे अने गणेश मधुपान करवानो इज्जा करनार वे पण श्री जिनेश्वरमां कयो अटप पण दोष वे ? कोर्द नथो. ॥ ३० ॥

बीजा देवतानुने सन्मार्गमांथो ब्रह्म थतां केवो केवो विपत्ति प्राप्त थड वे ते जणावेवे-

ब्रह्मा ब्रूनाशिरा हरिर्दृशि सरक् व्याब्रुमशिश्रो हरः

सूर्योऽप्युद्विखितोऽनलोप्यखिलब्रुक् सोमः कलंकान्कितः ॥

स्वर्नाथोऽपि विसंस्थुलः खलु वपुःसंस्थैरुपस्थैः कृतः

सन्मार्गस्खलनाङ्गवन्ति विपद्ः प्रायः प्रवृणामपि ॥ ३१ ॥

टीका-ब्रह्मानुं सरतक कपाड गथुं, विष्णु नेत्रमां रोगवाला अथा, शिवानुं विण तुटी पश्युं, सूर्यने सराणे चक्रावी डोळयो, अग्नि सर्व नक्की अयो, चंद्र कलंकी अयो, अने इंद्र

शिखरिणी.

न यः शब्दं धत्ते न च युवतिमंके समदनां, न शक्तिं चक्रं वा न हलमुशब्दाद्यायधरम्
विनिर्मुक्तं क्लेशैः परहितविधावुद्यतधियं, शरण्यं नतानां तस्मिन्निमुपयातोऽस्मि शरणम्
टीका—जे त्रिभूतने धारण करता नथी, जे उत्संगमां सकामी युवतिने बेसारता न
थी, जे शक्ति, चक्र, हल के मुशब्द विगेरे आयुधेने राखता नथी, जे संसारिक क्लेशोथी
मुक्त ठे अने जे बीजाजनुं हित करवामां जे सदा उद्यत ठे एवा सर्व प्राणीजना शरणन्
त रुषिना शरणने हुं प्राप्त थयो हुं. अर्थात् तेवा दोष रहित देवनें शरण हुं अंगीकार
करुं हुं. ॥ ३९ ॥

शार्दूलविक्रीनितम्.

रुद्रो रागवशात्त्रिष्यं वहति यो हिंस्रो क्षिया वर्जितो,
विष्णुः क्रूरतरः कृतघ्नचरितः रुक्मदः रुच्यं ज्ञातिहा ॥
क्रूरार्था सहिषांतकृन्नरवसामांसांस्थिकामातुरा,
पानेच्छुश्च विनायको जिनवरे स्वल्पोऽपि दोषोऽस्ति कः ॥ ३७ ॥

जगतनुं रक्षण करवाने माट शरण अवा प्रवर्त्तला ठे; वली एक देव राणी ठ अने एक देव
राग रहित ठे, तो ते बनेमांभी कया देव पूजवा योग्य ठे ? ते दांवा वयत सुधी विचा
रीने कहो ॥ २७ ॥

शार्दूलविक्रीनितम्.

शक्रं वज्रधरं बलं हलधरं विष्णुं च चक्रायुधम्

स्कंदं शक्तिधरं इमशाननिलयं रुद्रं त्रिशूलायुधम् ॥

एतान् दोषनयार्दितान् गतधृणान् बालान् विचित्रायुधान्

नानापाणिषु चोद्यतप्रहरणान् कर्तान्नमरयेद्बुधः ॥ २८ ॥

टीका—इंद्र वज्र धरे ठे, बलदेव हल राखेले, विष्णुने चक्रनुं आयुध ठे, कार्तिकेयने
शक्ति नामनुं आयुध ठे अने रुद्र त्रिशूल धरीने इमशाननां रहे ठे; आ सर्व देव के जेज दो
ष नयणी युक्त, दया वगरना, बालकना जेवा अज्ञानी, विचित्र आयुधोने धरनारा अने
विविध प्राणीजनी उपर शस्त्रो जगामनारा ठे तेवा दूषित देवने कयो प्राज्ञ पुरुष प्रणाम
करे ! अर्थात् कोइ पण करे नहीं. ॥ २८ ॥

टीका—‘आ माणस मारे पीडवा योग्य ठे, आ रक्षण करवा योग्य ठे अने आ वध करवाने लायक ठे’ आ प्रमाणे धारवुं, ते जतम नीति न कहेवाय, पण श्री वीर प्रभुनी बुद्धि तो हमेशां सर्व जनना कट्याणमां, अन्युदयमां, सुखमां तथा हितमां रहेली ठे. ते प्रभुने कोड ठेतरवा योग्य नथी तेम कोड हाजुन नथी. ॥ २५ ॥

रागादिदोषजनकानि वचांसि विष्णो, रून्मत्तवेष्टितकराणि वचांसि शंभोः ॥
निःदोषदोषशमनानि मुनेस्तु सन्यग्, वंद्यत्वमर्हति तु को नु विचारयध्वम् २६
टीका—श्री विष्णुनां वचनो रागादि दोषने जल्पन करनारां ठे, शंकरनां वचनो जन्मत चेष्टाने करनारां ठे अने श्री वीरमुनिनां वचनो सर्व दोषोने शमावनारां ठे, हवे विचारो के तेजमांथी सन्यक् प्रकारे वांदवा योग्य कोण ठे ? ॥ २६ ॥

यश्चोद्यतः परवधाय धृष्टां विहाय, आणाय यश्च जगतः शरणं प्रवृत्तः ॥
रागो च यो ज्वलति यश्च विमुक्तशमः, पूज्यस्तयोः क इह ब्रूत चिरं विचिंत्य २७
टीका—एक देव दया बोरी बीजानो वध करवाने नद्यमवतं थयेला ठे अने एक देव

टीका—विष्णु के जेनो हाथ जगामेला गइलाना आयुधभी नयंकर वे, शंकर के जे म नुप्यना मस्तकना अस्त्रिभनी कपालमावाने पेहेरे वे अने श्रीवीर जगवान के जेनुं अतिशय शान्त चरित्र तथा शान्त देखाव वे, कहो तेजसांभी कोनो पूजा करथुं ? शान्तरूपवालानो के अशान्तरूपवालानी ? ॥ २३ ॥

हेवे ते देवाना गुणने इर्शावनार हकीकत कहे वे—

दुर्योधनादिकुलनाशकरो बभ्रूव—विष्णुर्हरस्त्रिपुरनाशकरः किंलासीत् ॥
क्रौंच गुहोऽपि दृढशक्तिहरं चकार—वीरस्तु केवलजगद्धितसर्वकारो ॥ २४ ॥

टीका—विष्णु दुर्योधन विजेरेना कुलोना नाश करनार अयावे, शिव त्रिपुर नामना दैत्यनो नाश करनार अयावे, कार्तिकेय स्वामिए क्रौंच नामना असुरनो दृढशक्ति दरी लीधीवे अने श्रीवीर जगवान तो केवल सर्व जगतना हितकारीज अयावे. ॥ २४ ॥

पीड्यो ममैष तु ममैष तु रङ्गणीयो-वध्यो ममैष तु न चोत्तमनीतिरेषा ॥
निःश्रेयसान्धुदयसौरव्यहितार्थबुद्धेर्वीरस्यसंति रिपवो न च वंचनोपाः ॥ २५ ॥

टीका—जेम दृष्टिवान् मनुष्य नेत्रवर्गे विष, कंटक, सर्प अने जीव जंतुजने जोइने तेना वडे आकुल सर्व मार्ग ढोडी देइ सम्यक् मार्गे चावे ते तेम कुझान, कुश्रुति, कुदृष्टि, अने कुमार्गना सर्व दोषोने सम्यक् प्रकारे विचारवा अने तेवा दोषओ रहित मार्गे गमन करवुं तेमां परापवाद शो ? कांइ नही. ॥ २१ ॥

प्रत्यक्षतो न जगवानुषन्नो न विष्णुरालोकयते न च हरो न हिरण्यगर्भः ॥
तेषां स्वरूपगुणमागमसंप्रज्ञावात्-ज्ञात्वा विचारयत कोऽन्य परापवादः ॥ २२ ॥

टीका—जगवान् ऋषय, विष्णु, शिव के ब्रह्मा—तेजुमांओ कोइ अत्यारे प्रत्यक्ष जोवामां आवता नओ पण शास्त्रद्वारा तेमना स्वरूपने तेमज गुणने जाणीने पढो विचार करवो, तेमां अपवाद शो ? कांइ नही. ॥ २२ ॥

हवे प्रथम ते देवोनुं स्वरूप बतौवे ते.

विष्णुः समुद्यतगदायुधरौडपाणिः शंनुर्दलन्नटशिरोऽस्थिकपात्रमात्रो ॥
अत्यंतशांतचरितातिशयस्तु वीरः कं पूजयाम उपशांतमशांतरूपम् ॥ २३ ॥

१ पिथ्यात्व युक्त ज्ञान, २ खोटी श्रुतिओ, —(आखो). ३ मिथ्यादृष्टि, ४ पिथ्यात्वमार्ग.

मातृभोदकवद् बाला, ये गृह्यविचारितम् ॥

ते पश्चात्परितप्यन्ते, सुवर्णग्राहको यथा ॥ १९ ॥

टीका—जे मूर्ख लोको माताना (माताए अपेला) लाहुनी जेम विचार्या वगर कोइ पण अर्थने ग्रहण करी ते तेज सुवर्णना ग्राहकनी जेम पश्चात्ताप पासे डे. ॥ १९ ॥

श्रोतव्ये च कृतौ कर्णौ वाग् बुद्धिश्च विचारणे ॥

यः श्रुतं न विचारेत् स कार्यं विंदते कथम् ॥ २० ॥

टीका—बे कान सांजलवाने माटे करेला डे अने सांजलेलानो विचार करवाने माटे वाणी तथा बुद्धि करेली डे, ते वतां जे मूर्ख सांजलोने विचारे नहीं ते केवी रीते कार्य (कर्तव्य) ते समजो शके. ? ॥ २० ॥

नेत्रैर्निरोद्ध्य विषकंटकसर्पकोटान्, सम्यक् पथा व्रजति तान् परिहृत्य सर्वान् ॥
कुडानकुश्रुतिकुट्टिकुमार्गदोषान्, सम्यग् विचारयत कोऽत्र परापवादः ॥ २१ ॥

* सुवर्ण ग्राहक पुरुषनी कथा ग्रंथातरथो जाणो लेवी.

दाहादिभ्यः समलममलं स्यात्सुवर्णं सुवर्णं
नायस्त्रिपडो जवति कनकं वेददाहक्रमेण ॥ १७ ॥

टीका—जे पुरुषो स्वप्नावे विनीत होय तेज विनय करवासां निपुण एवा पुरुषोष्ठी
विनीत अइ शके वे, पण जे स्वप्नावधोज अविनीत होय तेज कदि पण विनीत अइ शकता
नष्ठी. जे खरेखरं सुवर्ण होय ते कदि मलीन अयुं होय तो पण दाह वेद ताम्न विगेरेष्ठी
निर्मल सुवर्ण अइ शके वे, पण लोढानो पिंड होय तेनी जपर दाह वेद तथा ताम्न करो
तो पण तेनुं सुवर्ण अइ शकतुं नष्ठी. ॥ १७ ॥

अनुष्टुप्.

आगमेन च युक्त्या च योऽर्थः समन्निगम्यते ॥

परीक्ष्य हेमवद् ग्राह्यः पक्षपाताग्रहेण किम् ॥ १८ ॥

टीका—जे अर्थ शास्त्र प्रमाण अने युक्तिवने अन्निगम्य आय ते सुवर्णनी जेम परीक्षा
करीने ग्रहण करवो, तेमां पक्षपात के आप्रह दा माटे राखवो ? अर्थात् न राखवो. १८

टीका-ज्यां सुधी वीजानी प्रतीति उपरधी बुद्धि फर्या करे एवी होय अप्पात् वीजाना दोरवा प्रमाणे दोरवाय ज्यां सुधी पोताना मनने पोतानाज लाजना कोद कार्य साधवामां जोडो राखवुं. कारण के, कांद आप्तवाद (दोष रहित आप्तपणानी सिद्धिने पामेला पुरुषनो कहेलो यथार्थवाद) आकाशमांथो आवो परतो नधी पण ते दृढ बुद्धि पूर्वक विचारधीज उत्पन्न आय वे. ॥ १५ ॥

यच्चिंत्यमानं न ददाति युक्तिं, प्रत्यक्तो नाप्यनुमानतश्च ॥

तद्बुद्धिमान् को नु नजेत लोके गोशृंगतः क्षीरसमुद्भवो न ॥ १६ ॥

टीका-प्रत्यक्त प्रमाण के अनुमान प्रमाणधी चिंतवतां पण जे युक्तिने आपे नही अप्पात् युक्ति पूर्वक बंध बेसे नहीं तेवा शास्त्रने कयो बुद्धिमान् पुरुष ग्रहण करे, केमके गायना शींगरामांथो कदि पण दुध नीकलतुंज नधी. ॥ १६ ॥

मंदाक्रतावृत्तम्.

ये वैनेयो विनयनिपुणैस्ते क्रियंते विनीता

ना वैनेयो विनयनिपुणैः शक्यते संविनेतुम् ॥

नप्थी, अने जेम सरखी रीते पकवतां वतां छष्ट कैओल चफतुं नप्थी; तेम सर्व पद्दार्थने जणा वनासं जैनशासन पामोने तेमांथो सरखी रीते कप्पा सांनलता वतां पण पाप बुद्धिवाला दुर्जनो बोधिने प्राप्त करी शकता नप्थी. ॥ १३ ॥

उपजातिवृत्तम्.

हजोहठेथदन्तिच्छुतः स्यान्नौर्नावि बच्चा च यथा समुद्रे ॥

तथा परप्रत्ययमात्रदहो लोकः प्रमादांनसि बंन्नमीति ॥ १४ ॥

टीका—जेम हव (हय) नो सांथे जोडेवो हव (हय) अने नाव सांथे बाधेलुं नाव समुद्रमां न्नम्या करे ठे तेम जे लोको मात्र बीजानी प्रतीति उपर रहे ठे ते प्रमादरूपी जलमा अतिशय न्नम्या करे ठे. ॥ १४ ॥

यावत्परप्रत्ययकार्यबुद्धिर्विवर्तते तावदुपायमध्ये ॥

मनःस्वमर्थेषु विषयद्वनीयं न ह्यात्मवादा नन्नसः पतंति ॥ १५ ॥

१. कोकडु—करडु मग मठ अडद विगोरे २. समकित. ३. “हयो ह्ये” एम होवा संभव छे अथवा “हडोहडे” होय तो तेनो अर्थ सेवाळ एवो पण थाय छे.

सर्वना सुखे विष आय वे, ससुझमां खारं आय वे अने दोपमां मोती आय वे. ॥ ११ ॥

एकरसमपि वाक्यं, वक्तुर्वदनाद्विनिःसृतं तद्वत् ॥

नानारसतां गच्छति, पृथक्पृथक् ज्ञावमासाद्य ॥ १२ ॥

टीका-ते प्रमाणे वक्ताना मुखमांश्री एक रसवातुं वाक्य नीकवेतुं होय, पण ते जुदा जुदा ज्ञावने पामीने विविध रसने प्राप्त करे वे; एटले एकज वाक्य वीरपणाना ज्ञावशी वीररस, शृंगारपणाना ज्ञावशी शृंगाररस अने वैराग्य ज्ञावशी ज्ञांतरस उत्पन्न करे वे. ॥ १२ ॥

शार्दूलविक्रीनितम्.

स्वं दोषं समवाप्य नेहति यथा सूर्योदये कौशिको

राक्षिं कंकटुको न याति च यथा तुल्येऽपि पाके कृते ॥

तद्वत्सर्वपदार्थज्ञावनकरं संप्राप्य जैनं मतं

बोधिं पापधियो न यान्ति कुजनारस्तुल्ये कथासंज्ञवे ॥ १३ ॥

टीका-जेम घुवर पक्षी सूर्योदय थया जतां पण पोताना दोषने लीधे काद जोड शकतुं

अथेता पुरुषोने गमे तेवो जपद्देश कयो होय, तोपण ते कांड असर करतो नथो. ॥ ८ ॥

एकतडागे यद्वत्पिबति जुजंगः शुभ्रं जलं गौश्व ॥

परिणमति विषं सर्पे, तदेव गवि जायते क्षीरम् ॥ ९ ॥

टीका—जेम एक सरोवरनुं सारुं जल सर्प अने गाय बने पोए, पण ते सर्पमा विषरूपे परिणमे वे अने गायमां डुधरूपे परिणमे वे. ॥ ९ ॥

सम्यग्ज्ञानतद्भागे, पिबतां ज्ञानसखिलं सतामसताम् ॥

परिणमति सत्सु सम्यग्, मिथ्यात्वमसत्सु च तदेव ॥ १० ॥

टीका—तेवो रीते सम्यग् ज्ञानरूप सरोवरनुं ज्ञानरूपी जल सज्जन अने दुर्जन बने पोए, पण ते सज्जनोमां सम्यक् ज्ञानरूपे परिणमे वे अने दुर्जनोमां मिथ्यात्वरूपे परिणमे वे.

एकरसमंतरीक्षत्पतति, जलं तच्च मेदिनीं प्राप्य ॥

नानारसतां गच्छति पृथक् पृथक् जाजनविशेषात् ॥ ११ ॥

टीका—आकाशमांश्री जे मेघनुं पाणी पडे वे ते एक रसवाढुं होय वे, पण ते पृथ्वी जपर पश्चा पढी जुद्धा जुद्धा पात्रोने पासोने जात जातना रसपणाने प्राप्त प्राय वे, एतले

टीका—उत्तम वाणीभी उपदेश करनार होय तथापि ते अनार्यने शुं करी शके! तीव्रश
धारावालो कुहानो जेनी पासे वे एवो सुधार पण खराब काष्ट उपर धा करवाओ हतप्राय
अइ कंटालो जाय वे. ॥ ६ ॥

अप्रशान्तमतौ शास्त्र, सद्ज्ञावप्रतिपादनम् ॥

दोषायान्निबोदीर्णं, शमनीयमिव ज्वरे ॥ ७ ॥

टीका—जे पुरुषनो मति शांत अइ न होय तेनी आगल शास्त्रोना उत्तम ज्ञावार्धनं
प्रतिपादन करवुं ते नवा उदय पामेला ज्वरनी उपर तरत शमाववाने माटे आपेला औ
षधनी जेम जलटो दोष उत्पन्न करे वे. ॥ ७ ॥

आर्या.

उदितौ चंडादित्यौ, प्रज्वलिता दीपेकाटिरमलापि ॥

नोपकरोति यथांधे, तथोपदेशरतमोऽधानाम् ॥ ८ ॥

टीका—चंडं सूर्य उदय पाम्या होय के कोटोगमे निर्मल दीवाने प्रगटाव्या होय तथ
पि ते आवला माणसने कांड उपकार करो शकता नथो, तेम अज्ञानरूप अंधकारओ अध

કરેલો જે ધર્મોપદેશ તે જાલને વલોવવું, બેહેરાની આગલ બોલવું અને આઘવાનો આગલ નૃત્ય કરવું—તેના જેવો નિરર્થક હે તે માટે उपदेश आपवामां तद्विक पुरुषनुं ग्रहण करवुं. અર્થાત્ તદ્વિક પુરુષને उपदेश करवो. ॥ ૩ ॥ ૪ ॥

પ્રસ્તુત સમયે કોઈપણ આવોને નોંચે પ્રમાણે આચાર્યને કહું કે.

આચાર્યસ્થૈવ તજ્ઞાહ્યં યજ્ઞિષ્યો નાવબુધ્યતે ॥

ગાવો ગોપાલકેનેવ કુતીર્થેનાવતારિતાઃ ॥ ૫ ॥

ટીકા—જો શિષ્યને બોધ ન આપ તો તે આચાર્યનીજ જન્મતા હે, જેમ ગોવાલ મૂર્ખ હોય તે ગાયોને *કુતીર્થમાં (સ્વરાવ આરાત્માં) જતારે હે. ॥ ૫ ॥

તેને આચાર્ય પ્રત્યુત્તર આપે હે કે,

કિં વા કરોત્યનાર્યાણાં, उपदेष्टा सुवागपि ॥

तद्वा तीक्ष्णकुण्डरोऽपि, दुर्दारुणि विहन्यते ॥ ६ ॥

* કુતીર્થ એ શબ્દ હપરથી આવો પણ ધ્વનિ નિકલે છે કે, જો જહ આચાર્ય હોય તો તે કુતાર્થ એટલે મિથ્યાદર્શનમા શિષ્યને હતારી દે છે. તે હપરથી જોએ. એ પ્રશ્ન્ય. દર્શનના માગ પ્રવર્ત્યાવ્યા છે નેઓ જહ આચાર્ય હતા એમ સિદ્ધ થાય છે.

नव्यान्नव्यविचारो न हि युक्तोऽनुग्रहप्रवृत्तानाम् ॥

कामं तथापि पूर्वं परोद्धितव्या बुधैः परिषद् ॥ २ ॥

टीका—जो के बीजानी उपर अनुग्रह करवाने प्रवर्त्तता महात्माजने 'आ नव्य ठे के अन्नव्य ठे' एवो विचार करवो युक्त नथी, तथापि सुज्ञ पुरुषोए यथेह रीते प्रथम जनस माजनो परीक्षा करवी जोइए. ॥ २ ॥

वज्रमिवाग्नेयमनाः परिकथने चालनीव यो रक्तिः ॥

कलुषयति यथा महिषः पुनकवद्दोषमादत्ते ॥ ३ ॥

जलमंथनवत्कथितं बधिररूपेव हि निरर्थकं तस्य ॥

पुरतोऽधस्य च नृत्तं तस्माद् ग्रहणं तु नृदस्य—॥ ४ ॥ युगमम् ॥

टीका—जेनुं हृदय वज्रनी जेम नेदी शकाय तेवुं न होय, जे तत्काल चालनीनी जेम खातो थइ जाय तेवो होय, महिष (पाडो) जेम जलने मेले तेस जे डोली नाखे तेवो होय अने जे गरणीनी जेम दुषोनेज ग्रहण करतो होय आ चार प्रकारना पुरुषनी आगल

॥ ॐ नमोऽर्हद्भ्यः ॥

॥ श्री हरिः जगद्भिरविरचितः ॥

॥ लोकतत्त्वनिर्णयः ॥

सटीकः

आर्थावृतम्.

प्राणिपत्येकमनेकं केवलरूपं जिनोत्तमं तत्तथा ॥

तद्व्यजनबोधनार्थं नृतत्त्वनिगमं प्रवक्ष्यामि ॥ १ ॥

टीका—एक—अद्वितीय, अनंतस्वरूप, केवलज्ञानरूप, अने सामान्य केवलीजिमा उत्तम श्रीवीतराग प्रभुने प्रणाम करी तद्व्यजनोना प्रतिबोधने माटे आ “लोकतत्त्व निर्णय” नामना ग्रंथने कही बतावीश. ॥ १ ॥

१६	३	८	सुखमा	सुखमां
१८	२	७	गुणाने	गुणोने
१९	१	५	मंजछंदः	मंजछंदः
१९	२	१३	जनयत्येष	जनयत्येष
२३	१	८	मुगपक्षिणा	मुगपक्षिणां
२४	१	१	अक्षराश	अक्षरांश
२६	१	३	तेजा	तेजो
२६	३	३	भद्रः !	भद्रं !
३६	३	५	आपण	आपणे
३७	२	८	संवा	संभवा
२८	३	१	दक्षादीना	दक्षादीनां
२८	२	५	कया	कयां

३८	२	६	धरावराधं	धरांवराधं
२९	१	१	मूच	मूर्च
२९	१	३१	भतोनी	भूतोनी
२९	२	८	गुणतो	गणनो
३०	१	३२	एथ	एम
३०	३	८	इश्वरनो	इश्वरना
३२	१	१	चितियदि	चिर्पदि
३२	३	३	उपुक्तो	उमुक्तो
३३	२	५	इश्वर	ईश्वर

पृष्ठ १८ श्लोक ७३ नो टीकायां 'हुं करहुं' छे तेने वदले 'प्रवर्तता एवा प्रकृतिना गुणोने हुं करहुं' एम जोइए.

शुद्धि पत्र.

पानुं.	पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१०	३	१०	लीषी	लीषी
११	२	१	छ	छे
१२	३	६	त्रिशूला	त्रिशूला
१३	३	५	असुरोनां	असुरोनां
१४	२	४	समान	समान
१५	२	२	मेपा	मेपां
१६	२	२	सर्ववित्	सर्ववित्
१७	२	७	आया	आर्या
१८	२	३	विशेषान्	विशेषाद्
१९	२	२	विहंगमाना	विहंगमानां
२०	२	५	प्रकृतीना	प्रकृतीनां
२१	२	५		
२२	२	५		
२३	२	५		
२४	२	५		
२५	२	५		
२६	२	५		
२७	२	५		
२८	२	५		
२९	२	५		
३०	२	५		
३१	२	५		
३२	२	५		
३३	२	५		
३४	२	५		
३५	२	५		
३६	२	५		
३७	२	५		
३८	२	५		
३९	२	५		
४०	२	५		
४१	२	५		
४२	२	५		
४३	२	५		
४४	२	५		
४५	२	५		
४६	२	५		
४७	२	५		
४८	२	५		
४९	२	५		
५०	२	५		
५१	२	५		
५२	२	५		
५३	२	५		
५४	२	५		
५५	२	५		
५६	२	५		
५७	२	५		
५८	२	५		
५९	२	५		
६०	२	५		
६१	२	५		
६२	२	५		
६३	२	५		
६४	२	५		
६५	२	५		
६६	२	५		
६७	२	५		
६८	२	५		
६९	२	५		
७०	२	५		
७१	२	५		
७२	२	५		
७३	२	५		
७४	२	५		
७५	२	५		
७६	२	५		
७७	२	५		
७८	२	५		
७९	२	५		
८०	२	५		
८१	२	५		
८२	२	५		
८३	२	५		
८४	२	५		
८५	२	५		
८६	२	५		
८७	२	५		
८८	२	५		
८९	२	५		
९०	२	५		
९१	२	५		
९२	२	५		
९३	२	५		
९४	२	५		
९५	२	५		
९६	२	५		
९७	२	५		
९८	२	५		
९९	२	५		
१००	२	५		

પર્વાના ૭૬ પર્યંતના તથા ૨૯ અને ૪ શ્લોકમાં જગતના કર્તાપણા વિષે તથા જીવ અને કર્મની ઉત્પત્તિ વિષે
 અનેક મતવાદીઓના પૂર્વપક્ષ વતાવેલા છે. હેવદના ૩૭ કાવ્યોમાં તે સર્વ પૂર્વપક્ષનું સ્વંદન કરી સ્વપક્ષનું સ્થા-
 પન કરેલું છે. ગ્રંથ દ્વયો અપ્રતિમ છે કે તેની સુધીં વતાવવા માટે ટીકાના સાધન શિવાય અમે તદ્દન અશક્ત
 છીએ. માત્ર આ અપૂર્વગંધની હયાતી વતાવવા માટેજ તે છપાવવાનું કામ મુનિરાજથી શ્રી હંસવિજયજી મહારાજની
 સ્વાસ પ્રેરણા ઉપરથી અમે હાથમાં લીધું છે. અને તેનું ભાષાંતર માત્ર દિગ્દર્શન કરાવવા માટેજ કરાવી વ્યથમાતે
 સુધારીને છપાવેલું છે.

આ ગ્રંથ માત્ર પરોપકાર માટેજ છપાવેલો હોવાથી તેની કિંમત રાચવામાં આવી નથી. છુનો સર્વ તમામ
 શ્રી હુરાનપુરના સંધે જ્ઞાન સ્વાતામાંથી આપેલો છે. હજુ આવીજ રીતે વીર્જો કોઈ ગ્રંથ પણ છપાવીને સાધુ સા-
 ધ્વી વિગેરેને મેટ આપવા તેમની ઇચ્છા છે તે ગ્રંથનો નિર્ણય થયેથી જૈન વંશુઓ સમિપે પ્રદર્શિત કરશું.

આ ગ્રંથના મુક્ત તપાસવા વિગેરેમાં શ્રી અમદાવાદ નિવાસી જૈન કન્યાશાળાના સુપરવાઇઝર શ્રાવક દી-
 રાચંદ કકલભાઈ સારી સદ્દ આપી છે.

અશાહ શુદિ ૧.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સન્ના.

સંવત ૧૯૫૬.

ભાવનગર.

પ્રસ્તાવના.

આ 'લોકતત્ત્વ નિર્ણય ગ્રંથ' મહાન્ ઉપકારીજૈનશાસનના સ્તંભતુલ્ય, ૧૪૪૪ ગ્રંથોના કર્તી 'શ્રીમાન હરિમદ્ર સ્થરિમહારાજ' નો રચેલો છે. આ ગ્રંથમાં અનેક મતવાદીઓનું સ્વંદન કરેલું હોવાથી તેની સ્પષ્ટતા માટે શાસ કોઈ વિસિત્તર્પ ટીકાની આવશ્યકતા જણાય છે અને તેમના કરેલા અનેક ગ્રંથો ઉપર ટીકાઓ થયેલી હોવાથી આ ગ્રંથ ઉપર પણ તેનો ગંભીર આગ્રય જોતાં ટીકા થયેલી ફરો એવો સંભવ છે. પરંતુ અનેક મંડારોમાં તેમજ મુનિ મહારાજ પાસે તજગોજ કરતાં તેની ટીકા લખ્ય ન થવાથી માત્ર મૂલ્ય ગ્રંથજ તેનો અક્ષરાર્થ માત્ર કરાવીને જૈન વંધુઓને તેનો અલખ્ય લાભ આપવા માટે એમ પ્રગટ કર્યો છે. જો કે ટીકાની રાહાય વિના તેનો અક્ષરાર્થ પણ વરાવર થવો સંભવિત નથી. તેથી આમાં છાપેલા અર્થમાં તેવી કોઈ પ્રકારની સ્વલ્લના દ્રષ્ટિ-ગત થાય તો વિદ્વાન મુનિ મહારાજાણ અમારા પ્રતિ ક્ષમા કરવી અને તેનો વિશુદ્ધ અર્થ અમને જણાવવો જેથી ગોજે પ્રસંગે તે સુધરવાનું વનો શકે.

આ ગ્રંથમાં જુદા જુદા વૃત્તના કુલ ૧૪૬ કાવ્યો છે. વે સ્થાનકે થોડું થોડું ગદ્ય લખાણ છે. કાવ્યના અંકો ૭૫-૨૯-૪-૨૭ આંખ જુદા જુદા ચઢાવેલા છે. તે સંવંધ જૂદો પઢવાથી જૂદા કરેલા છે. પ્રથમના ૭૫ પૈકી ૨૦ કાવ્યોમાં પર્વદાની પરિક્ષા કરવા વિષે વહુ યુક્તિઓ વતાવેલી છે ત્યાર પછીના ૨૦ શ્લોકમાં તદ્દન તદસ્થપણે દેવતત્ત્વની પરિક્ષા વતાવી છે. જેને પરિણામ અરિહંત દેવમાંજ દેવપુનું સિદ્ધ કરેલું છે. ત્યાર

શ્રી હુરનપુરમાં મુનિરાજ શ્રીહંસવિજયજી સ્હારાજે શ્રીગણેશ્વર દર્શાવે
સુત્ર વાંચતાં તેના પૂજનમાં ગુપ્તજેલા તથા પર્યુષણમાં ગુપ્તજેલા
જ્ઞાન ક્વચમાંથી સ્નાયુ સ્નાયુથી તથા જૈનશાલાગુ જૈન
સન્નાત ગુને જૈન પુસ્તકાલયોમાં નેટ આપવા
માટે આ ગ્રંથ લખાવવામાં આવ્યો છે. તેમાં-

શ્રી વધેલા રૂપીયાનો પણ વીજો

કોઈ ગ્રંથ લખાવીને નેટ

આપવામાં નહીં

કરવાનો છે.

श्रीमान हरिसद्र सूरि विरचित

श्री लोकतरु निर्णय ग्रंथ.

मूल भाषांतर सहित.

जैन धर्माचार्य परम उपकारक जाणी मुनिराज श्री हंसविजयजीनी खास प्रेरणायी भाषांतर करवी
व्याचीने प्रसिद्ध करनार
श्री जैनधर्म प्रचारक सन्ता.

नावनगर.

“ श्री बुरानपुरना संघ तरफची मुनि महाराज विगेरेने भेट आपवा साल. ”

वर्ष सवत २५२८

विक्रम संवत १९५८

अमदावाद युनीयन मीनिंग प्रेस कंपनी लिमिटेड.

